

11 EYLÜL JEOPOLİTİK ANLATISI İÇERİSİNDE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Ayşe Ömür ATMACA*

Özet

Türkiye ve ABD arasında stratejik olarak tanımlanan ilişkiler, “Soğuk Savaş” dönemi olarak adlandırılan jeopolitik anlatı içerisinde, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki nüfuz alanı mücadelesi sonucunda kurulmuş ve ABD’nin askeri ve ekonomik yardımları ve güvenlik işbirliği çerçevesinde geliştirilmiştir. İkili ilişkiler bu dönemde ABD yönetimleri tarafından Türkiye’nin Sovyet tehditine karşı “bariyer” ya da “askeri üs” olarak tahayyül edilmesiyle önem kazanmıştır. 1990’ların başında Soğuk Savaş jeopolitik anlatısının değişmesi neticesinde ilişkiler yeniden şekillendirilmiştir. Bu dönemde, Türkiye bölgede önemli bir “askeri üs” olmaya devam ederken, ABD için yeni çıkar bölgelerinin ortaya çıkmasıyla “stratejik ortak”, “köprü” ve Orta Asya devletleri için “model” olarak tanımlanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde inşa edilen jeopolitik söylemde ise, “stratejik ortaklık” özellikle 2003 Irak Savaşı sonrasında hem askeri, hem de siyasi olarak sorgulanırken, Türkiye bu kez Başkan Bush yönetimleri tarafından “enerji köprüsü”, “Doğu ve Batı arasında köprü” ve Orta Doğu ülkelerine “model” olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma Türk-Amerikan ilişkilerinin ABD’nin farklı dönemlerdeki jeopolitik çıkarları tarafından şekillendirildiğini öne sürmekte ve eleştirel jeopolitik kuramını kullanarak 11 Eylül sonrasında Türkiye’nin ABD jeopolitik söylemindeki tahayyülünü iki ülke arasında gelişen olaylar çerçevesinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan İlişkileri, 11 Eylül, Irak Savaşı, Jeopolitik Söylem, Eleştirel Jeopolitik

TURKISH-AMERICAN RELATIONS IN THE JEOPOLITICAL NARRATIVE OF SEPTEMBER 11

Abstract

In the geopolitical narrative called as the “Cold War” period, strategic relations between Turkey and the US had been established as a result of the struggle for the sphere of influence between the US and the Soviet Union, and developed with the US military and economic aids, and the framework of security cooperation. The bilateral relations gained significance with the imagination of Turkey as a “barrier” or “military” base against the Soviet threat by the US administrations. Relations were reshaped as a consequence of the changes in the Cold War geopolitical narrative in the beginning of 1990s. While Turkey continued to be an important “military base” in the region in this period, it was also defined as a “strategic partner”, a “bridge” and a “model” for the Central Asian countries with the emergence of new interest regions for the US. In the geopolitical narrative constructed in the post-September 11 period,

* Öğr. Gör., Dr., Hacettepe Üniversitesi

while the “strategic partnership” was questioned both politically and militarily especially after the Iraq War of 2003, Turkey, this time, was defined as an “energy bridge”, a “bridge between the East and the West” and a “model” for the Middle Eastern countries by the Bush administrations. This study argues that Turkish-American relations were shaped by the geopolitical interests of the US in different periods, and by employing the theory of critical geopolitics, it investigates Turkey’s imagination in the US geopolitical discourse after September 11 within the framework of the events between the two countries.

Keywords: Turkish-American Relations, September 11, Iraq War, Geopolitical Discourse, Critical Geopolitics

Giriş

1980’lerin ortasında ortaya çıkan eleştirel jeopolitik kuramı klasik jeopolitik kuramlarının temel argümanlarını sorgulayıp eleştirirken bu kuramların Batılı devletlerin yayılmacı siyasetlerini meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanıldığını, siyaset yapıcılarının ya da akademisyenlerin kullandıkları kavramların ise güç-iktidar ilişkisine hizmet etmek amacıyla ortaya çıktıklarını ileri süren yapı-sökücü bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Eleştirel jeopolitik kuramı jeopolitik tahayyüllerin ya da temsillerin oluşturulması konusunda dilin ve söylemin önemini altını çizer.² Bu çerçevede devletler bu söylem ve tahayyüller aracılığı ile siyasi manevralarını meşrulaştırırlar ve dolayısıyla da dünya siyasetine yön verirler. Diğer taraftan eleştirel jeopolitik kuramı bazı ülkelerin ya da coğrafi bölgelerin kime göre, neden “tehlikeli”, “sorunlu” ya da “stratejik olarak önemli” olarak tanımlandığını ve bu tanımlamaların zaman içerisinde nasıl değiştiğini göstermeye çalışır. Yanık’ın belirttiği gibi jeopolitik metaforlar bu çerçevede jeopolitik temsili ya da tahayyülü oluşturan söylemsel pratikler için bir araç olmuşlardır.³

Bu çerçevede Soğuk Savaşı ABD ve Sovyetler Birliği’nin dünya haritasında kendi nüfuz alanlarını oluşturarak küresel siyaseti biçimlendirdikleri ve bunu yaparken de ideolojik bloklar, siyasi söylemler, askeri ve siyasi yapılar, ekonomik çıkarlar ve devlet pratikleri yarattıkları jeopolitik bir anlatı olarak tanımlamak mümkündür.

Ancak Soğuk Savaş düzeni 1990 yılında jeopolitik bir tahayyül olan

1 Gearóid Ó Tuathail, “The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium”, *Annals of the Association of American Geographers*, Cilt 90, No 1, 2000, s. 166.

2 Martin Müller, “Reconsidering the Concept of Discourse for the Field of Critical Geopolitics: Towards Discourse as Language and Practice”, *Political Geography*, Cilt 27, No 3, 2008, s. 325; Gearóid Ó Tuathail, “Theorizing Practical Geopolitical Reasoning: The Case of US Policy towards Bosnia in 1992”, *Political Geography*, Cilt 21, No 5, 2002, ss. 605-606.

3 Lerna Yanık, “The Metamorphosis of ‘Metaphors of Vision’: ‘Bridging’ Turkey’s Location, Role and Identity After the End of the Cold War”, *Geopolitics*, Cilt 14, No 3, Ağustos 2009, s. 533.

“Doğu Bloku” nun yıkılmasının ardından tüm kurumları ve değerleriyle birlikte ortadan kalkarken dünyanın jeopolitik haritası da bu çerçevede değişmeye başladı. Bu dönemin başında akademisyenler ve siyaset yapıcılar jeopolitiğin dünya siyasetindeki etkisini ve önemini yitirdiğini ileri sürmüş olsalar da iddia edilenin aksine Soğuk Savaş sonrası dünya haritası yine jeopolitik hesaplar çerçevesinde şekillendirilmiştir.⁴

Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında ABD’nin “tehdit” ya da “düşman” olarak tanımladığı “komünizm” i çevreleme politikasının bir parçası olarak kurulan ve daha sonra Türkiye’de ABD’nin bölgeye müdahale etmesine yardımcı olacak çok sayıda askeri üssün açılmasıyla geliştirilen Türk-Amerikan ilişkilerinin temel dinamikleri ile Türkiye’nin ABD çıkarları için stratejik konumu Sovyet tehditinin ortadan kalkmasıyla ABD yönetimleri tarafından yeniden değerlendirilmiştir.

ABD yönetimleri tarafından Türkiye Soğuk Savaş döneminde farklı koşullar altında “bariyer”, “askeri üs”, “müttefik”, “Batılı”, “Orta Doğulu”, ya da “Akdenizli” olarak tahayyül edilmiştir. 1990’lı yıllarda ise ABD söyleminde sorunlu bölge olarak tanımlanan Orta Doğu’da “Batılı” bir ülke, ABD’nin Irak politikasında “kilit” aktör ve Körfez Savaşı ve sonrasındaki operasyonlarda “askeri üs” olarak temsil edilmiştir. Ayrıca Türkiye bu dönemde Orta Asya ülkeleri için Batılı ve demokratik bir “model” olarak gösterilmiş, bölgenin Batı ile iletişimini sağlamada “köprü” olarak tahayyül edilmiş, bölgede İran ve Rusya’ya “alternatif bir güç” olarak tanımlanmış ve Hazar enerji kaynaklarının Batı pazarlarına güvenli bir biçimde taşınması konusunda “geçit” olarak görevlendirilmiştir. Avrupa’da ise Türkiye Balkan barışının destekleyicisi ve koruyucusu olarak tanımlanırken ABD yetkilileri Türkiye’yi Batı dünyası ve İslam dünyası arasında “kültürel bir köprü” olarak konumlandırmıştır.⁵ Bu dönemde ayrıca Türkiye “stratejik ortak”, “Pivot Ülke”, “Bölgesel Hegemon” ya da “Orta Güç” olarak da isimlendirilmiştir.⁶

11 Eylül 2001 tarihinde Washington D.C. ve New York’a yapılan terörist saldırılar dünya jeopolitik haritasını değiştiren başka bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül sonrasında “güvenlik” ABD’nin temel sorunu olarak tanımlanmış ve “teröre karşı savaş” ABD dış politikasının en önemli meselesi olmuştur. Saldırıları yeni bir jeopolitik anlayışı getirmiş, “teröre karşı savaş” hedefi doğrultusunda ABD ve müttefikleri önce Afganistan’a daha sonra da Irak’a askeri operasyonlar düzenlemişlerdir. Bu çerçevede 2000’lerdeki yeni dünya düzenininin 1990’lardakinden çok farklı olduğu söylenebilir.

4 John Agnew et.al. (Ed.), A Companion to Political Geography, (Oxford: Blackwell, 2003), s. 17.

5 Alan Makovsky, “US Policy toward Turkey: Progress and Problems”, Morton Abramowitz (Ed.), Turkey’s Transformation and American Policy, (New York: The Century Foundation Press, 2000), ss. 221-222.

6 Serhat Güvenç, Rise and Demise of a “Strategic Partnership”: In Search of Context for the Post-Cold War Turkish-American Relations, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2003, s. 39.

11 Eylül'den sonra ABD'nin jeopolitik stratejisi dünya enerji kaynaklarının kontrolü, haydut devletlerin ABD'yi tehdit etmesinin engellenmesi, teröre karşı savaş ve Orta Doğu'nun yeniden şekillendirilmesi olmuştur. Bu çerçevede, "terörizm" ABD'nin yeni düşmanı olarak tanımlanmış ve terörü destekleyen devletler "haydut" devletler ya da "şeytan eksenini" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu amaçla, Bush Doktrini olarak da tanımlanan ve 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile ABD yönetimi potansiyel tehlikeleri etkin olmadan önce yok etmek için "önleyici saldırı" stratejisini geliştirmiştir.

Bu yeni dönemin başında Türkiye'nin ABD'nin yeni jeopolitik söylemiyle uyumlu olarak hareket ettiği görülmektedir. Afganistan'daki savaş iki ülke arasında yeni bir işbirliği alanı olmuştur. Türkiye ABD'nin bu yeni politikalarının uygulanabilmesi için en önemli askeri üslere sahip ülke olarak Bush yönetiminin yeni jeopolitik söyleminde hayati bir rol oynamaktadır.

Ancak bu koşulların Washington'un dikkatini Afganistan'dan Irak'a ve Orta Doğu'nun dönüştürülmesi meselesine çevirmesi neticesinde değişmeye başladığı söylenebilir. Bu yüzden Mart 2003'te ABD'nin Irak'a yaptığı müdahale iki ülke arasında ciddi bir güvensizliğe neden olurken Irak Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler Bill Clinton'un 1999'da tanımladığı "stratejik ortaklık" düşüncesine büyük ölçüde zarar vermiştir.⁷

İki ülke enerji konusunda ABD'nin enerji kaynaklarının korunması ve enerjinin Batı pazarına güvenli bir biçimde ulaştırılması kaygıları çerçevesinde 1990'lı yıllarda başlayan işbirliğine devam etmiştir. 11 Eylül'den sonrasında da Türkiye ABD tarafından Orta Asya petroleri ve doğal gazının Batı'ya taşınmasında "enerji köprüsü" ya da "enerji merkezi" olarak tahayyül edilmiş, bu konuda alternatif işbirliği alanları yaratılmıştır.

2000'li yıllarda Türkiye-AB ilişkileri Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında önemli bir işbirliği alanı haline gelmiştir. Temel olarak Türkiye'nin AB üyeliği konusunda bu dönemde de ABD'nin desteğinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle 11 Eylül sonrasında ABD yönetimi Türkiye'nin AB'ye girmesi halinde Doğu ile Batı arasında "köprü" rolü oynayacağı konusunun altını çizmiştir. Irak Krizi öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler de beklenenin aksine Türkiye'yi AB'ye daha çok yaklaştırmıştır. 1999'da Başkan Clinton'un kişisel çabaları ile aday ülke statüsünü kazanan Türkiye 2002 yılında Kopenhag'da yapılan Avrupa Konseyi zirvesinde ABD'nin yürüttüğü lobi faaliyetlerinin de etkisiyle AB ile resmi olarak müzakere sürecine başlamak için ilk adımı atmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki en büyük kriz olan Kıbrıs meselesi ise bu dönemde ABD ve Türkiye'nin değişen tehdit algıları nedeniyle iki ülke arasında bir işbirliği konusu olmuştur.

7 Rajan Menon ve S. Enders Wimbush, "The US and Turkey: End of an Alliance?", *Survival*, Cilt 49, No 2, 2007, ss. 131-133.

ABD'nin Orta Doğu'nun jeopolitik tahayyülü çerçevesinde Türkiye'nin jeopolitik temsilinin de değiştiğini söylemek mümkündür. Türkiye ABD tarafından 1990'larda Orta Asya devletlerine "model" olarak önerilirken bu dönemde Orta Doğu devletlerine demokratik ve Batı yanlısı Müslüman bir "model" ve Orta Doğu'nun dönüşümü açısından da "örnek" bir ülke olarak gösterilmektedir.

Bu makalede ABD'nin 2000'li yıllardaki jeopolitik söylemi ve bu söylemin Türkiye'nin tahayyülüne etkileri eleştirel jeopolitik kuramından faydalanılarak incelenecektir. Makale altı bölümden oluşmaktadır. Teorik çerçevenin çizildiği giriş kısmının ardından makalenin sonraki bölümlerinde 11 Eylül sonrası ortamda ABD yönetimleri tarafından Türkiye'nin jeopolitik olarak nasıl tahayyül edildiği incelenecektir. İkinci bölümde Türkiye'nin "Stratejik Ortak" olarak tahayyülü siyasi ve askeri açılardan ele alınacak; üçüncü bölümde Türkiye'nin "Enerji Köprüsü" olarak tahayyülü, dördüncü bölümde Türkiye'nin "Doğu ve Batı Arasındaki Köprü" olarak tahayyülü, beşinci bölümde ise Türkiye'nin "Model Ülke" olarak tahayyülü bu dönemde gelişen olaylar çerçevesinde incelenecektir. Sonuç bölümünde ise Başkan Bush döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

"Stratejik Ortak" Olarak Türkiye

Siyasi Ortaklık

ABD'nin yeni dış politika eğilimlerinin ülkenin dış politika yönelimlerini ve tanımlanan ulusal çıkarlarını nasıl meşrulaştırdığını anlamak için ABD görüşlerini şekillendiren Soğuk Savaş sonrası ortama bakmak gerekir. Başkan Clinton döneminde ABD dış politikasının "liberal piyasa ekonomisine dayanan demokratik yönetim biçimlerinin yayılması" ve "haydut devletlerin kuşatılması" ilkeleri çerçevesinde inşa edildiğini söylemek mümkündür. Soğuk Savaş döneminden farklı bu yeni jeopolitik ortamda Hazar Denizi'ndeki petrol ve doğalgaz rezervleri sayesinde Orta Doğu ve Orta Asya devletlerinin ABD için önemi artmıştır. Bu dönemde ABD'nin ulusal çıkarları Avrasya'yı "Büyük Satranç Tahtası" olarak gören Zbigniew Brzezinski gibi hükümete yakın çeşitli figürlerin görüşleri çerçevesinde oluşturulmuştur.⁸ Bu görüş doğrultusunda ABD güçlerinin petrol merkezine yakın ülkelere yerleştirilmesi bir gereklilik ve siyasi öncelik olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül öncesi oluşturulan bu görüşler ABD jeopolitik söyleminin temellerini oluşturmakta birlikte sonrasında da ABD dış politikasındaki yönelimlerini meşrulaştırmakta kullanılmışlardır.

⁸ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997).

7 Kasım 2000 tarihinde yapılan ABD başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi aday George W. Bush'un ABD Başkanı olarak seçilmesi ve bir yıl sonra da 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesi ABD dış politikasında ve dolayısıyla jeopolitik söyleminde önemli değişikliklere neden olmuştur.

ABD ilk olarak saldırılardan sorumlu tuttuğu Afganistan'ı hedef almış ve BM ve NATO desteği ile Afganistan'a yönelik büyük bir askeri operasyon başlatmıştır. Ó Tuathail ve Shalley ABD'nin bu davranışını dünya üzerinde yeni bir jeopolitik düzen kurma çabası olarak tanımlamaktadır.⁹ Bu dönemde ABD güvenlik belgelerinde “tek taraflılık” ve “önleyici saldırı” kavramları ülkenin en önemli stratejileri olarak öngörülmüştür. “Yeni muhafazakarlık” olarak isimlendirilen bu bakış açısına göre “haydut” ve “terörist” devletlerin saldırılarına karşı önlem almak için onlara önceden saldırmak meşru bir politika olarak tanımlanmıştır. Bu yeni güvenlik ortamında Başkan Bush İran, Irak ve Kuzey Kore'yi “şeytan eksenini” olarak tanımlarken bu ülkeleri bölgelerindeki barış ve istikrarı bozmakla suçlamıştır.¹⁰

Afganistan Savaşı'ndan sonra ABD'nin yeni hedefi ise Irak olmuştur. Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak yönetiminin 11 Eylül saldırıları ile doğrudan ilişkisi olduğuna inanan ABD yönetimi 20 Mart 2003 tarihinde Irak'a savaş ilan etmiştir. Bu savaş sonunda Irak'ta bir rejim değişikliği olması planlanırken, ABD yönetimi bu olası değişikliğin tüm bölgenin yeniden yapılandırılması için çok önemli bir fırsat olduğunu düşünmektedir.¹¹ Bu sebeple Irak Savaşı'nı ABD'nin bölgedeki çıkarlarını korumak ve bu çerçevede bölgeyi yeniden şekillendirmek için bir araç olarak kullandığını söylemek mümkündür.

Şüphesiz 11 Eylül saldırıları ve bölgede sonrasında yaşanan gelişmeler Türk-Amerikan ilişkileri için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin tarihsel olarak ABD tarafından tanımlanmış jeopolitik önemi bu dönemde ABD yönetimlerinin söylemi içerisinde tekrar sorgulanmış ve yeniden şekillendirilmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra Bush yönetimi ABD'nin yeni düşmanını “uluslararası terörizm” olarak tanımladığı¹² bu yeni dönemde, Türk-Amerikan ittifakının hem Türkiye'nin ABD nazarındaki konumu hem de her iki ülkenin

9 Gearóid Ó Tuathail ve F. Shelley, “Political Geography: From the ‘Long 1989’ to the End of the Post-Cold War Peace”, G. Gale ve J. Willmott (Ed.), *Geography in America at the Dawn of the 21st Century*, (New York: Oxford University Press, 2004), s. 168.

10 George W. Bush, “Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union”, 29 Ocak 2002, John T. Woolley ve Gerhard Peters, *The American Presidency Project*, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>.

11 The Washington Post, “Wolfowitz Shifts Rationale on Iraq War”, 12 Eylül 2003, s. A 23; Michael Elliott ve James Carney, “First Stop, Iraq”, *Time Magazine*, 31 Mart 2003, s.75.

12 George W. Bush, “Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11”, 20 Eylül 2001, John T. Woolley ve Gerhard Peters, *The American Presidency Project*, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64731>.

ortak terör algısı yüzünden güçlenmesi bekleniyordu. Türkiye, tıpkı 1990'lı yıllarda olduğu gibi ABD söyleminde “sorunlu” olarak tanımlanan bölgenin merkezinde yer alıyordu ve dolayısıyla hem ABD'nin bölgede planladığı askeri operasyonlarda üs olarak kullanılabilir hem de müttefikine askeri destek sağlayabilirdi.

Başlangıçta, Türkiye ABD'nin jeopolitik söylemini bu yeni ortamda hem ilişkilerine verdiği değeri göstermek hem de terörizmi ulusal güvenliğine en büyük tehdit olarak gördüğü için desteklemiştir.

Saldırlara ilk tepki olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem 11 Eylül'de Türkiye'nin Amerikan halkının acısını paylaştığını ve ne gerekirse yapmaya hazır olduğunu belirtti.¹³ Bir sonraki gün, Başbakan Bülent Ecevit saldırıları yalnızca ABD'ye yönelik değil, aynı zamanda insanlığa ve dünya barışına yönelik bir saldırı olarak tanımladı.¹⁴ 12 Eylül tarihinde NATO'nun 5. maddesinin harekete geçirilmesinin desteklenmesinin ardından Cem terörizmle mücadele eden Türkiye'nin bu operasyonun hem NATO hem de tüm dünya halkları için faydalı olacağına olan inancının altını çizdi.¹⁵

11 Eylül'den sonra Türkiye “küresel terörizm”e karşı mücadelesinde ABD'yi destekleyen ilk ülkelerden birisi olmuştur. Bu çerçevede ilk olarak 21 Eylül tarihinde hükümet ABD'nin talebi üzerine hava sahasını kullanma izni verirken Dışişleri Bakanı İsmail Cem de 26 Eylül'de yaptığı Washington ziyaretinde Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve Dışişleri Bakanı Colin Powell ile görüştü. Cem'in Washington ziyaretinin ardından ABD Savunma Bakanı Rumsfeld 5 Ekim tarihinde Türkiye'ye geldi ve Başbakan Bülent Ecevit, Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ve Savunma Bakanı Sebahattin Çakmakçı ile görüştü. Toplantıdan sonra Rumsfeld Türkiye'nin bir “NATO müttefik”i olarak teröre karşı mücadeledeki önemini altını çizdi.¹⁶ 7 Ekim 2001 tarihinde Türk yetkililer Başkan Yardımcısı Cheney tarafından Afganistan'a yönelik planlanan savaş için bilgilendirildi ve ABD'nin talebine cevaben 10 Ekim tarihinde TBMM “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” kapsamında yabancı ülkelere asker gönderme ve yabancı askerlerin Türkiye'ye girmesi gibi konularda hükümete yetki verdi.¹⁷

Ancak Türkiye'nin Afganistan'daki en önemli rolünün Taliban rejiminin yıkılmasından sonra başladığı söylenebilir. Kalıcı Özgürlük Operasyonu'nun ardından Türkiye Afganistan'da kurulan çok uluslu barışı

13 Bülent Alirıza, “The Turkish Update”, The Center for Strategic and International Studies, 12 Ekim 2001.

14 Ibid.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 TBMM Tutanak Dergisi, 5. Birleşim, 10.10.2001, Cilt 71, 2001, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2010,

tbbm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b005m.htm.

muhafaza gücünde aktif rol oynamıştır. Türkiye, tıpkı Bosna ve Somali’de olduğu gibi bir “NATO müttefiki” olarak Afganistan’da ABD’ye verdiği destekte başarılı olmuştur. Türk ordusu NATO’nun Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti’ne iki kez başkanlık etmiş ve son olarak da eski Türk Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin 2004-2006 yılları arasında NATO’nun Afganistan’daki en üst düzey sivil temsilcisi olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinin “stratejik” olarak tanımlanan yapısı İstanbul’da 2003 yılının 15 ve 20 Kasım tarihlerinde gerçekleşen El-Kaide saldırılarından sonra yeniden dile getirilmiştir. Saldırlardan hemen sonra Başkan Bush hükümete başsağlığı mesajı gönderirken Türkiye ve ABD’nin küresel terörizmle savaş konusunda beraber olduklarını belirtmiştir. Dahası, ABD Temsilciler Meclisi de saldırılardan sonra bir karar yayınlayarak ABD’nin Türkiye ve Türk halkının yanında olduğunu resmi bir biçimde göstermiştir.¹⁸ Bu çerçeveden bakılırsa 11 Eylül’ün Türkiye için terörizmi uluslararası düzene yönelik en önemli küresel tehdit olarak gören yeni Amerikan söylemini kendi güvenlik söylemine uyarlaması bakımından çok önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye’nin ABD için öneminin altını çizen Afganistan Savaşı, Kore Savaşı’ndan sonra en büyük Türk-Amerikan işbirliği olarak görülmektedir. Bu anlamda Türkiye’nin desteği aynı zamanda Batı gözünde ABD politikalarının meşrulaştırılmasına da yardımcı olmuştur. Ancak iki müttefikin Afganistan’daki yakın işbirliğine rağmen bu ilişkilerin “stratejik” olarak tanımlanan yapısı ABD yönetiminin Irak’a yönelik savaş planları çerçevesinde bozulmaya başladı.

11 Eylül’le birlikte tahayyül edilen yeni jeopolitik ortamda Bush yönetimi teröre karşı başlattığı savaşı Saddam Hüseyin rejimine karşı bir kampanyaya dönüştürdü. Saddam Hüseyin rejiminin saldırılarla bağlantısı kanıtlanmamasına rağmen rejim ABD’nin “önleyici saldırı” söyleminin en önemli hedefi haline geldi. Hinnebusch’a göre ise Irak aynı zamanda hem Bush’un ABD’nin liderliğinin sorgulanmadan takip edileceği “istekliler koalisyonu” stratejisinin inşa edilmesi hem de ABD’nin savunduğu “önleyici saldırı” hakkının müttefikleri ve düşmanları tarafından kabul edilip edilmeyeceği konusunda bir test olay olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹

Genel olarak Orta Doğu’nun yeniden şekillendirilmesi, özel olarak da Irak’a yönelik askeri müdahale meseleleri Bush yönetiminin yeni dış

18 US House, “Resolution Condemning the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey, on November 15 and 20, 2003, Expressing Condolences to the Families of Individuals Murdered in the Attacks, Expressing Sympathies to the Individuals Injured in the Attacks, and Expressing Solidarity with the Republic of Turkey and the United Kingdom in the Fight Against Terrorism”, US House of Representative, S. Res. 273, 24 Kasım 2003, Congressional Record, Proceedings and Debates of the 108th Congress, First Session, Cilt 149, pt. 22, s. 30686.

19 Raymond Hinnebusch, “The American Invasion of Iraq: Causes and Consequences”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Bahar 2007, s. 25.

politikasının başarısı için pek çok açıdan hayati önem taşıyordu. İlk olarak yeni muhafazakarlar Irak'ın işgalinin Orta Doğu'yu dönüştüreceğini, radikal güçleri marjinalize edeceğini ve İsrail'i güçlendireceğini düşünüyorlardı. Dahası, Irak'ın işgali ABD'nin diğer Arap müttefikleri olmadan Irak petrollerine daha güvenli bir şekilde ulaşmasını da mümkün kılacaktı.²⁰

ABD yönetiminin diğer bir jeopolitik çıkarı da bölgeye alternatif askeri üsler kurmaktı, dolayısıyla Irak'a yapılması düşünülen müdahale açılacak bu üsleri meşrulaştıracaktı. Askeri üsler ABD'nin Suriye ve Irak gibi "haydut" devletlere müdahalesini mümkün kılarken aynı zamanda bölgede İsrail yanlısı bir Amerikan nüfuz bölgesi oluşturacaktı.²¹

Aslında, Irak müdahalesi öncesinde ABD'nin savaşta amacını ulaşabilmesi için iki cepheye ihtiyacı olduğu tartışılmıştı. ABD yönetimi kuzey cephesinin açılmasını savaşta başarılı olabilmek için şart görüyordu. Bu görüş doğrultusunda ABD yetkilileri savaştan aylar önce Türkiye'yi savaşta kuzey cephesi olarak kullanma niyetlerini belirtmişlerdi. 11 Eylül sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinin kötüleşmesi bu meseleden sonra başladı, zira ABD yetkilileri bu konuyu tartışırken Türkiye'nin topraklarını savaşta herhangi bir itiraz olmadan açacağını varsayıyorlardı.

Bu varsayım doğrultusunda ABD yönetimi Türkiye'ye ABD askerlerinin Türkiye'ye yerleştirilmesine izin verilmesi konusunda baskı yapmaya başladı. Başkan Bush da bu konuyla ilgili olarak ABD yönetiminin bir yardım paketi üzerinde çalıştığını ve olası bir anlaşmanın her iki tarafı da tatmin edeceğini açıkladı.²²

Bu niyeti resmileştirmek için Başkan Yardımcısı Dick Cheney 2002 yılının başında Türkiye'ye geldi. Daha sonra, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman 2002 Temmuz ayında Ankara'ya yaptıkları ziyarette ABD'nin Türkiye'deki askeri üslerin kullanımını konusunda çeşitli görüşmelerde bulundular.²³ Ziyareti esnasında Wolfowitz Türk-Amerikan ittifakının önemine vurguda bulunurken Türkiye'nin geçmişte ABD ile birlikte hareket ettiğini ve gelecekte de birlikte olacağını söylüyor, Türkiye'nin savaşa katılmasının savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılması açısından öneminin altını çiziyordu.²⁴

Gerçekte, Türkiye hem Irak'ın komşusu hem de Washington'un "stratejik müttefiki" olarak kendini ulusal çıkarlarının aleyhinde bir konumda

20 Ibid., s. 26.

21 Franklin D. Kramer ve C. Richard Nelson, Global Futures and Implications for U.S. Basing, Working Group Report, (Washington D.C.: Atlantic Council, 2005), s. 9.

22 Ibid., s. 38.

23 Bill Park, "Strategic Location, Political Dislocation: Turkey, the United States and Northern Iraq", Middle East Review of International Affairs, Cilt 7, No 2, Haziran 2003, s. 14.

24 Stephen F. Hayes, "Wolfowitz Talks Turkey, The Serious War Planning is under Way", Weekly Standard, 16 Aralık 2002.

buldu. Bu dönemde Başbakan Bülent Ecevit Türkiye'nin Irak'a karşı gerçekleştireceği bir askeri operasyonun karşısında olduklarını belirtti. Ancak Ecevit hükümeti Kasım 2002'de Türkiye'de yapılan genel seçimler sonrasında yerini yeni kurumuş olan Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetine bıraktı. Wolfowitz ise Türkiye'den Aralık 2002'de Türk ordusunun desteğini aldığı izlenimiyle geri döndü.

Bu ziyaretlerin ardından Ankara savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünerek iki ülke arasında müzakereler devam ederken 4 Şubat 2003 tarihinde Türkiye hükümeti tezkere kanununu ikiye bölmeye karar verdi. İlk adım olarak 6 Şubat tarihinde TBMM ABD'nin savaş sırasında kullanmayı düşündüğü hava üslerinin ve limanların modernizasyonu konusundaki kanun tasarısını kabul etti.²⁵

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 2003 yılının Şubat ayı başında Devlet Bakanı Ali Babacan ve Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış Washington'a gittiler. Türkiye ve ABD arasında işbirliğinin maliyeti ve gereklilikleri konusunda süregelen bu görüşmeler Türkiye tarihinin en karmaşık görüşmelerinden biri olarak tanımlanabilir.²⁶ Müzakereler esnasında ABD medyasında çıkan Türkiye'yi ABD ile Irak Savaşı üzerine pazarlık etmesini eleştiren karikatürler ve yorumlar ise Türkiye'de büyük tepki topladı. Sonuç olarak Bush yönetiminin olağanüstü siyasi baskısı altında AKP hükümeti 25 Şubat 2003 tarihinde ikinci bir kanun teklifi hazırladı. Teklif 62.000 ABD askerinin Türkiye topraklarına girmesine ve Türk askerlerinin yabancı bir ülkede konuşlandırılmasına izin veriyordu.²⁷

Parlamentoda kanunu destekleyenler Irak'taki savaş fikrinden hoşlanmasalar da ABD müdahalesinin kaçınılmaz olduğuna inanıyorlardı. Bu gruba göre ABD'ye yardım etmek hem ABD'nin gözünde Türkiye'nin jeopolitik önemini muhafaza edecek, hem de Türkiye'nin Irak'ın geleceğinde rol almasını sağlayacaktı. Yasa karşıtlarının hesapları da ulusal çıkarlar doğrultusunda tanımlanıyordu ancak vurgulanan mesele Körfez Savaşı'nın olumsuz sonuçlarıydı. Bu grup aynı zamanda hem komşu hem de Müslüman bir ülkeye saldırmaya şiddetle karşı çıkıyordu.²⁸ Bu görüş ayrıca iki önemli jeopolitik kaygıyı içeriyordu: İlk Türkiye'nin kimlik meselesiyle ilgili olarak AB'den dışlanma korkusuydu. İkinci ve daha önemli kaygı ise Türkiye'nin iç

25 TBMM Tutanak Dergisi, 32. Birleşim, 06.02.2003, Cilt 4, 2003, Erişim Tarihi:22 Temmuz 2010, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b032m.htm>.

26 Barak A. Salmoni, "Strategic Partners or Estranged Allies: Turkey, the United States, and Operation Iraqi Freedom," Strategic Insights, Cilt 2, No 7, Temmuz 2003.

27 Ibid.

28 Sedat Ergin, "Tezkere, AKP'yi çatlattı", Hürriyet, 24 Eylül 2003.

güvenliği ve toprak bütünlüğü ile ilgiliydi. Kamuoyu yoklamalarına göre halkın %91'i Irak'ta çıkacak olası bir savaşın karşısındaydı.²⁹

Türk ordusu da geleneksel çizgisi doğrultusunda yasayı destekliyordu, ancak ordu yetkilileri bu konuda tek başına sorumluluk almak istemiyorlardı. Orduya göre, hükümet ABD ile işbirliği yaparsa Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarına uygun hareket etmiş olacaktı. 27 Aralık 2002 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök Milli Güvenlik Kurulu'nda Türkiye'nin ABD ile işbirliği yapması gerektiğini açıkça belirtmiştir.³⁰ Toplantıda Türkiye ve ABD'nin resmi görüşmelere başlaması gerektiği kararı alınırken Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulması, Irak'ta yaşayan Türkmenlerin güvenliği ile Musul ve Kerkük'ün statüleri Türkiye'nin kırmızı çizgileri olarak belirlenmiştir.³¹

Tezkereyi savunan kampanyayı güçlendirmek için son çare olarak Başbakan Erdoğan 28 Şubat tarihli Milli Güvenlik Kurulu'nda askerlerden tezkereyi desteklediklerine dair kamuoyuna bir açıklama yapmalarını istedi. Ancak bu sefer asker tezkere konusunda herhangi bir tavsiye edici açıklamada bulunmadı, dolayısıyla da dolaylı bir biçimde iradesini TBMM'ye devretti.³² Özetle, denilebilir ki Türkiye'deki sivil toplum, muhalefet partileri, ordu ve siyasi elitler bağımsız bir Kürt devleti kurulması, ekonomik maliyet ve Kuzey Irak'ta PKK varlığı gibi kaygılar nedenleriyle ABD birliklerine kuzeyde bir cephe açıp açmama konusunda hemfikir olamadılar.

Türkiye üzerindeki tüm bu tartışmalar devam ederken, ABD yetkilileri Şubat ayı sonuna doğru Türkiye'nin desteği olmayan askeri alternatifleri tartışmaya başladı. Aynı zamanda ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Genel Kurmay Başkanı Richard Myers, Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı Sözcüleri ABD'nin amacına Türkiye ile ya da Türkiye olmadan ulaşma kapasitesi olduğu açıklamasını yaptılar.³³ Ancak tüm bu açıklamalara rağmen Mart başına gelindiğinde ABD savaş gemilerinin hala Akdeniz'de konuşlandırılıyor olması ABD'nin Türkiye'den beklentilerinin değişmediğini gösteriyordu.

1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de yapılan oturumda 264 kabul oyuna karşılık 250 red oyu çıkması sonucunda Kabul için gerekli olan salt çoğunluğa ulaşılamadı ve Amerikan askerlerinin Türkiye topraklarını kullanmasına izin veren yasa tasarısı reddedildi.³⁴ TBMM'nin bu beklenmedik kararı Bush

29 The German Fund of the United States, "Transatlantic Trends 2004 Partners", 2004, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2011, http://trends.gmfus.org/doc/2004_english_key.pdf.

30 Sedat Ergin, "Biz Gemide Askerler var Sanıyorduk, Meğer Yokmuş", Hürriyet, 22 Eylül 2003.

31 Henri J. Barkley, "Turkey and Iraq: The Perils (and Prospects) of Proximity", USIP Special Report 141, Temmuz 2005, s. 5.

32 Hürriyet, "Tavsiye Kararı Yok", 28 Şubat 2003.

33 "Turkish-US Relations in 2003", Erişim Tarihi: 27 Eylül 2010, <http://www.turkishpress.com/specials/2003/yir/usa.asp>.

34 Michael Rubin, "A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and the Iraq War", Turkish Policy Quarterly, Bahar 2005.

yönetimini hayal kırıklığına uğrattırırken Türk-Amerikan ilişkilerine de daha önce hiç yaşanmamış bir biçimde zarar verdi. ABD yetkililerinin Türkiye’yi Pentagon’un savaş planlarını engellemekle suçlamasının ardından³⁵ Marc Grossman yaptığı sert açıklamada Türkiye’yi Irak’ın geleceği konusunda önemli rol oynama konusunda şansını kaybedebileceğinin altını çizdi.³⁶

Türkiye’nin kararının ardından ABD ordusu savaş planlarını savaştan bir hafta önce yeniden düzenlemek zorunda kaldı ve Akdeniz’deki ABD savaş gemileri Basra Körfezi’ne doğru yola çıktı. ABD Irak’a girmek için başka bir yol bulmaya çalışması daha fazla kaynak harcanması gerektiği ve planladığı operasyonların daha az etkili olması anlamına geliyordu. Alternatif savaş planlarının uygulanmaya başlanılmasına rağmen ABD yönetimi Türkiye’den operasyona yardım için hava koridorunu kullanma izni istedi. Neredeyse tüm NATO ülkeleri Amerikan uçuşlarına bu izni verdiği için Türkiye de ABD’ye bu izni vermeyi taahhüt etti.³⁷

Mart ayının başında ABD yönetimi diplomasi ve BM kararları da dahil her türlü yolun Saddam Hüseyin’in 1991 Körfez Savaşı ateşkesini ihlal etmesini engelleyemediğini belirterek Irak’a karşı savaş kararı aldı.³⁸ 18 Mart’ta ABD yönetimi 30 ülkenin Irak’ı silahsızlandırılması karşısında koalisyonla katılmak istediğini açıklamasının³⁹ ardından 20 Mart’ta Irak’a yönelik askeri operasyon başladı. Kuzey Irak’ın uçuşa yasak bölgesinin korunması ile sorumlu uluslararası güç olan “Kuzey İzleme Operasyonu” da bu askeri girişim ile sona ermiştir.

Irak Savaşı arifesinde bu olaylar iki ülke arasındaki “stratejik ortaklığın” ölüp ölmediğine dair bir tartışma yaratmıştır. ABD’nin Ankara Büyükelçisi Eric Edelman “İki ülke arasındaki stratejik ortaklık en kısa zamanda yeniden şekillendirilebilir.”⁴⁰ şeklinde bir açıklama yapmış olsa da bu dönemde ikili ilişkilerde hiçbir önemli bir gelişmenin olmadığını söylemek mümkündür. Tam aksine, PKK’nın Kuzey Irak’taki etkinlikleri, Irak’ın toprak bütünlüğü sorunu, Iraklı Türkmenlerin geleceği ve Kerkük’ün statüsü gibi diğer hayati meseleler iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri 4 Temmuz 2003 tarihinde Amerikan askerlerinin Süleymaniye’deki Türk askerlerini Kerkük’teki Kürt belediye

35 Steven A. Cook, Douglas Dillon Fellow ve Elizabeth Sherwood-Randall, "Fractured Alliance? The Future of U.S.-Turkey Relations", 22 Haziran 2006, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010,

http://www.cfr.org/publication/11014/fractured_alliance_the_future_of_usturkey_relations_transcript_federal_news_service_inc.html

36 Ibid.

37 Michael M. Gunter, "The U.S.-Turkish Alliance in Disarray", World Affairs, Cilt 167, No 3, Kış 2005, s. 121.

38 NBC, "Meet the Press-Vice President Dick Cheney on NBC News", 16 Mart 2003.

39 Claire Taylor ve Tim Youngs, "The Conflict in Iraq. International Affairs and Defence Section", Research Paper 03/50, House of Commons Library, 23 Mayıs 2003, Erişim Tarihi: 14 Eylül 2010, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2003/rp03-050.pdf>.

40 Anadolu Ajansı, "Edelman: 'Stratejik Ortaklığı Yeniden İnşa Etmemiz Gerek'", 13 Haziran 2003.

başkanına suikast planladıkları iddiası ile tutuklaması sonrasında yeni bir krize girmiştir. Tutuklanan askerlerin başlarına çuval geçirilmesi Türk ordusunda ve kamuoyunda büyük bir tepkiye yol açmıştır.

Süleymaniye Olayı'nın bu dönemde ikili ilişkilerde beklenmedik yeni bir krize neden olduğu söylenebilir. Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök "Bu şimdiye kadarki en önemli güven krizidir"⁴¹ derken Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ise tutuklamaları "affedilemez" olarak nitelendirmiştir.⁴² ABD yönetimi Türkiye'nin resmi özür talebini reddetse de tutuklu askerler 6 Temmuz 2003 tarihinde serbest bırakılmış ve Bağdat'a getirilmişlerdir. Yaşanan bu krizin 1964 yılında Türkiye kamuoyunda büyük bir güvensizlik yaratan Johnson Mektubu'nun yarattığı atmosfer ile benzerliklerinin olduğunu söylemek mümkündür.

1 Mart Krizi ve Süleymaniye Olayı Kuzey Irak'ta ABD'nin ve Türkiye'nin çıkarlarının çatıştığını göstermektedir. Irak Savaşı öncesinde, ABD Ankara siyasetini doğru okuyamamış ve Türkiye'nin ABD'yi tıpkı Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi koşulsuz bir biçimde destekleyeceğini varsaymıştır. ABD yönetimi aynı zamanda Türkiye'deki demokratik mekanizmaların gücünü ve ordunun siyasetteki rolünü de yanlış hesaplamıştır. Bu yüzden de iki ülke arasında "stratejik ortaklık" olarak tahayyül edilen ilişki büyük ölçüde zarar görmüştür.

11 Eylül sonrası dönemde Irak Savaşı'nın Türk-Amerikan stratejik ilişkilerinin sınırlarını çizdiği söylenebilir. 1 Mart kararının ardından, Washington'un söyleminde Türkiye ile ilgili olarak "stratejik ortaklık" kavramı etkisini yitirse de ilişkilerdeki gerginlik ABD'nin 2003'te yayınladığı Küresel Savunma Stratejisi çerçevesinde Türkiye'ye attığı önem nedeniyle daha fazla tırmanmamıştır.

İlişkileri düzeltmek için Dışişleri Bakanı Rice ve Dışişleri Bakanı Gül 5 Temmuz 2006 tarihinde "Türk-Amerikan Stratejik Ortaklığını İlerletmek İçin Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog Belgesi"ni imzalamışlardır. Ortak Vizyon Belgesi iki ülke arasında küresel ve bölgesel sorunlar karşısında işbirliğine vurguda bulunurken bu işbirliğini geliştirmek için düzenli toplantılar yapılmasını öngörmektedir.⁴³

Bu belgeye göre, Türkiye ve ABD dokümanda tanımlanan Irak, Orta Doğu, Arap-İsrail uyuşmazlığı, İran'ın nükleer programı, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Afganistan konularında birlikte çalışmayı taahhüt etmişlerdir. Dahası belgede, Orta Doğu'da barış ve istikrar, enerji güvenliği, terörizme ve kitle imha silahlarının yayılmasına karşı mücadele ve Kıbrıs meselesinin BM

41 Hürriyet, "Özkök: En Büyük Güven Bunalımı", 7 Temmuz 2003.

42 Turkish Daily News, "Turkish, US Generals Meet, Eyes on Probe into Crisis", 10 Temmuz 2003.

43 "Shared Vision and Structured Dialogue to Advance the Turkish-American Strategic Partnership", 5 Temmuz 2006, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2010, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/SharedVision.pdf>.

çatısı altında çözümü gibi konular da iki ülke açısından önemli meseleler olarak tanımlanmıştır.⁴⁴ Bu belge ile iki ülke arasındaki ilişkilerin yapısının geçmişe nazaran daha sivil bir hale dönüştüğünü söylemek mümkündür.⁴⁵

Askeri Ortaklık

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ABD için sorunlu bölgede önemli bir jeopolitik aktör olarak tanımlanmaya başlanmış ve bu yüzden de Soğuk Savaş yılları boyunca Sovyetler Birliği'ni kuşatmak için coğrafi açıdan mükemmel bir biçimde konuşlanmış önemli bir NATO ülkesi olmuştur.⁴⁶

ABD dış politikası ve güvenlik politikası öncelikleri Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra değişmeye başlamıştır. George H.W. Bush bu dönemi “bizim düşmanımız belirsizlik ve istikrarsızlıktır” diyerek özetlemiştir.⁴⁷ Bu dönemde Bush yönetiminin dış politika uygulamaları ise terörist örgütlerin ABD'ye tehdit oluşturduğu bölgelerde, bu bölgelere demokrasi ve piyasa ekonomisini getirebilmek için askeri ve siyasi güç kullanmak yönünde olmuştur.⁴⁸

29 Temmuz 2002 tarihinde yaptığı açıklamada ise Başkan George W. Bush yönetiminin iki amacı olduğunu belirtmiştir: İlk olarak, hükümet terörist kamplarını kapatacak, teröristlerin planlarını yok edecek ve onlara adalet götürecektir; ikinci olarak ise teröristlerin ve kimyasal, biyolojik ya da nükleer silah sahibi olan ya da sahip olmaya çalışan rejimlerin ABD'yi ve dünyayı tehdit etmeleri engellenecekti.⁴⁹ Bush'a göre dünyadaki diğer devletler terörün karşısında durmazlarsa, ABD kendi başına hareket edecekti. Bush 6 Kasım tarihli konuşmasında Irak, İran ve Kuzey Kore'yi “şeytan eksenini” olarak tanımlamış ve asıl amaçlarının Irak'a demokrasi kurmak olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Bu çerçeveden bakılırsa, bölgedeki askeri üslerin sorunlu olarak tanımlanan bu bölgelerdeki kontrolü sağlamayı hedefleyen ABD askeri operasyonları açısından hayati önem kazandığı söylenebilir.

1990'ların başında ABD Kongresi her ne kadar hibe ve askeri yardım programlarını genel olarak azaltma kararı almış olsa da Körfez Savaşı Türkiye ve ABD hükümetlerinin ve ordularının aralarındaki bağları daha da

44 Ibid.

45 Mehmet Ali Birand, “We're No Longer Strategic Partners”, Turkish Daily News, 7 Temmuz 2006.

46 David M. Giachetti, “United States Military Relations with Turkey”, A Research Report Submitted to the Air War Collage, 15 Şubat 2008, s. 5, Erişim Tarihi: 12 Eylül 2010, https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8dfe-670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_9692bb4e-a132-48c0-b7b3-03ea195ec95c/display.aspx?rs=enginepage.

47 Aysin Güney, “An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance”, Turkish Studies, Cilt 6, No 3, Eylül 2005, s. 344.

48 Jonathan Monten, “The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy”, s. 148.

49 George W. Bush, “Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union”, 29 Ocak 2002, John T. Woolley and Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>.

50 The White House, “President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East”, 6 Kasım 2003, Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2010, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/11/20031106_2.html.

güçlendirmişti. 11 Eylül terörist saldırıları da bu yeni dönemde askeri ilişkilerin doruk noktaya ulaşmasına neden olmuştur. Washington Türkiye'nin "teröre karşı savaş"ta verdiği desteği takdir ederken Türkiye de "Kalıcı Özgürlük Operasyonu" kapsamında ABD'nin kendisinden talep ettiği hava sahasını ve askeri üsleri kullanma izinlerini hemen onaylamıştır.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ve NATO'nun da desteği ile Afganistan'da önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak 2003 Irak Savaşı ilişkilerde büyük bir gerginlik yaratırken yaşanan olaylar iki ülke ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

TBMM'de yapılan oylamada 1 Mart tezkeresinin onaylanmaması iki ülke arasında olumsuz bir atmosferin oluşmasına neden olmakla birlikte ABD'nin bu meselede doğrudan eleştirisi Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik olmuştur. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz Türk Siahli Kuvvetleri'nin Irak'taki rolünden bahsederken "Hangi nedenle olursa olsun bu konuda bizim beklediğimiz gibi güçlü bir liderlik gösteremediler." açıklamasını yapmıştır.⁵¹ Bu temel güvensizlik iki ülke arasındaki askeri ilişkilere büyük zarar vermiştir.

1 Mart krizinin belki de en önemli sonucu ABD'nin Türkiye'deki askeri varlığını azaltma ve bunun yerine Irak'ta uzun dönemli bir askeri varlık oluşturma kararı olmuştur. Wolfowitz 7 Mayıs 2003 tarihinde yaptığı açıklamasında Irak Savaşı'nda ABD'nin Türkiye tarafından desteklenmediğini ve bu nedenle de İncirlik Hava Üssü'nün önemini kaybettiğini belirtmiştir.⁵² Yine benzer bir biçimde Rumsfeld de ABD'nin Suudi Arabistan'daki askerlerinin ve Türkiye'deki hava kuvvetlerini çekilmesini içeren yeni bir askeri üs politikasının sinyallerini vermiştir.⁵³ Tüm bu söylem değişikliği aslında ABD'nin Irak'taki varlığı ile gelecekte Türkiye ile işbirliğine olan ihtiyacını ortadan kaldıracılabileceği için Türkiye'nin bölgedeki stratejik öneminin azalabileceği anlamına geliyordu. Ancak herşeye rağmen 1 Mart'tan sonra ABD ordusu İncirlik Hava Üssü'nü Irak Savaşı'nda kullanmaya ve Türkiye hükümeti de Irak ve Afganistan operasyonlarına uçuş izinlerini vermeye devam etmiştir.

Türk ordusunun Irak'taki varlığı meselesinin savaş başladıktan sonra yeniden gündeme getirildiğini görüyoruz. Türkiye'nin savaşa katkıda bulunma isteği Dışişleri Bakanı Müsteşarı Uğur Ziyal tarafından Haziran ayında Washington ziyaretinde dile getirilmiştir. Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök ile yaptıkları toplantıda Avrupa'daki ABD Kuvvetler Komutanı James Jones ve

51 CNN Türk, "Interview of U.S. Deputy Defense Secretary Paul Wolfowitz by CNN Türk", 6 Mayıs 2003.

52 Ibid.

53 Office of the Assistant Secretary of Defense, "Global Posture: Testimony as Prepared for Delivery by Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld, Senate Armed Service Committee, Washington, DC, Thursday, September 23, 2004." U.S. Department of Defense, Erişim Tarihi: 11 Mart 2011, <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=156>.

ABD Merkez Kuvvetler Komutanı John Abizaid de Washington'un Türkiye'nin Irak'ta vereceği askeri desteğe sıcak bakabileceğini belirtmişlerdir. Bu gelişmelerin neticesinde Silahlı Kuvvetler yetkilileri 20 Temmuz'da Başbakan Erdoğan'ı ABD'nin Irak'a asker gönderilmesi konusunda Türkiye'den yardım istediğini belirtmişlerdir. Erdoğan da bu talebi Türkiye'deki yönetimin ABD ile stratejik ortaklığı başarılı bir biçimde yürüttüğünün bir göstergesi olarak yorumlamıştır.⁵⁴

1 Mart öncesi tartışmaların aksine bu konuda Türkiye'de siyasi ve askeri elitin uyum içerisinde oldukları söylenebilir. Şüphesiz Genel Kurmay yetkilileri de 1 Mart oylamasının ardından ABD'li yetkililerin sert eleştirilerinin farkındaydılar ve bu yüzden Pentagon'la geçmişte varolan geleneksel işbirliği ilişkilerini yeniden oluşturmaya çalışıyorlardı. Siyasi ve askeri iradenin bu ortak anlayışı çerçevesinde ikili ilişkilerin tamir edilmesi amacıyla 7 Ekim tarihinde TBMM'de Irak'a savaş sonrası istikrarı sağlama güçlerinin bir parçası olarak asker gönderme kararı alınmıştır.

Ancak Irak Yönetim Konseyi Türkiye'nin askeri varlığının Irak'ta savaş sonrası istikrarı sağlama çabalarına katılmasını açıkça reddetmiştir. Iraklı Kürtlerin bu hassasiyetleri ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından Türkiye'ye 7 Kasım tarihinde iletilirken Türkiye hükümeti de bu mesaja cevaben hoş karşılanmayacakları yere asker göndermeyeceklerini bir deklarasyonla belirtip bu konuda ABD'nin tutumunu eleştirmişlerdir.⁵⁵

ABD dış politikasında ve güvenlik politikasında PKK meselesi ile ilgili temel değişikliğin ise bu dönemde iki ülke arasında olumlu bir atmosferin oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Bu süreçte Türkiye PKK ile mücadele meselesini Irak'ta Türk-Amerikan işbirliğinin en önemli boyutu olarak algılamaya başlamıştır.⁵⁶ ABD hükümeti resmi olarak PKK'yı "terörist örgüt" olarak tanımlarken Türkiye'ye PKK ile mücadelesinde yardım etme isteğini açıkça belirtmiştir. ABD hükümeti ve Türk Ordusu arasında PKK ile mücadeleleri konusunda istihbarat paylaşım antlaşmaları bu süreçte askeri işbirliği bağlamında ilk önemli adım olarak kabul edilebilir. Ancak Türk-Amerikan askeri ittifakı Soğuk Savaş yıllarında kurulmuş olan "ortak savunma" anlayışını yitirmiş, bu yüzden de siyasi olarak olduğu kadar askeri olarak da iki ülke arasındaki "stratejik ortaklık" meselesi sorgulanır hale gelmiştir.

54 Turkey Update, "Turkey, The United States and Iraq: Continuing Differences", 19 Kasım 2003.

55 Owen Bowcott ve Luke Harding, "Turkey Demands More Time on Troop Deal", The Guardian, 2 Şubat 2003.

56 Soner Çağaptay, "Turkey's Future Direction and US-Turkey Relations", Testimony before the House International Relations Committee, Ekim 2003.

“Enerji Köprüsü” Olarak Türkiye

1990’lı yıllar Hazar Denizi etrafında gerçekleşen ve boru hatları meselesi üzerine odaklanılan büyük bir jeopolitik oyuna şahit olmuştur. Bu on yılda ABD’nin bölgenin petrol ve doğalgaz rezervlerine yönelik çoklu boru hattı siyaseti izlediğini söylemek mümkündür. Bu siyasetin temel amacı ise bölgede yeni bağımsızlığına kavuşmuş devletlerin petrol ve doğalgazını güvenli ve kontrollü bir biçimde Rusya’ya atlayarak Batı pazarına ulaştırmaktır.⁵⁷ 11 Eylül sonrasında ise ABD’nin Orta Asya devletleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirdiği yeni bir dönem başlamıştır.

Aslında, ABD’nin bölgede enerji hatlarının dışında başka jeopolitik çıkarlarının olduğunu söylemek mümkündür. 11 Eylül sonrasında ABD’nin Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’daki askeri varlığı bölgenin jeopolitik haritasını tamamen değiştirmiştir. ABD “küresel terör” karşısında başlattığı savaşta, özellikle de Afganistan’da, Orta Asya devletlerinin desteği ile önemli bir avantaj kazanmıştır.⁵⁸ Dahası, Afganistan’ın kontrolü ABD için ayrıca dünyanın en büyük afyon üretimi ve ihracatının da kontrol edilmesi anlamına gelmekteydi. Tüm bu faktörler düşünüldüğünde, ABD’nin bölgedeki uzun dönemli varlığını garanti altına almak için çevredeki ülkelerle ekonomik bağlar ve ittifaklar kurduğu ve boru hattı diplomasisi geliştirmeye çalıştığı söylenebilir.

Enerjinin taşındığı yolların kontrolünü elinde tutmak enerji kaynaklarının kendisine sahip olmak kadar önemlidir. Türkiye enerji üreten bir ülke olmamakla birlikte 1990’lardan bu yana ABD’nin jeopolitik çıkarları doğrultusunda Batı için önemli bir “enerji köprüsü” ya da “enerji merkezi” olmuştur.

1990’ların sonunda enerji güvenliği konusundaki işbirliği meselesi ABD’nin enerji taşıma yollarını hem dünya petrol piyasalarının istikrarı hem de Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu’daki stratejik çıkarlarını korumak amacıyla çeşitlendirme isteği doğrultusunda Türk-Amerikan ilişkilerinin temel taşı olmuştur. Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan tarafından öngörülen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı da bu anlamda çok önemli bir enerji koridoru olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD yönetimleri 1990’lar boyunca bu projeyi güçlü bir biçimde desteklemiş ve projenin hayata geçirilmesi için bu ülkelerin hükümetleriyle ve ilgili şirketlerle yakından ilişkilendirilmiştir.

2000’li yıllarda ise Bush yönetimi enerji siyasetini Türkiye’yi petrol ve doğalgaz aktarımında “enerji köprüsü” olarak tanımlayarak Türk-Amerikan

57 Daniel Fried, Assistant Secretary European and Eurasian Affairs, “U.S.-Turkey-Azerbaijan: A Strategic Partnership”, Remarks to the Center for Eurasian Policy conference on “Azerbaijan-Turkey-U.S. Relations and Its Importance for Eurasia”, Mayflower Hotel, Washington, DC, 10 Aralık 2007.

58 Bruno Ferrari, “Geopolitics - A Critical Assessment of the ‘Great Game’ in and Around the Caspian Sea”, Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2010, http://www.ciari.org/investigacao/geopolitics_greatgame_caspiansea.pdf, s. 10.

ilişkilerini yeniden yapılandırmak için kullanmıştır. Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve ABD tarafından başlatılan Doğu-Batı Enerji Koridoru bu girişimlerin hayati bir parçasıdır.⁵⁹

Doğu-Batı Enerji Koridoru temel olarak Kafkasya ve Orta Asya ülkelerindeki ham petrolü ve doğalgazı uluslararası piyasalara ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu alternatif yol Rusya'yı atlayarak Rusya'nın Hazar enerji kaynakları üzerindeki tekeli kıracaktır.⁶⁰ Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Şah Deniz doğalgaz boru hattı ve diğer Trans-Hazar Doğalgaz Projeleri bu enerji stratejisinin en önemli parçalarıdır.⁶¹ Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı Temmuz 2006 tarihinde ham petrolü Azerbaycan'dan Türkiye'nin Akdeniz limanı Ceyhan'a taşımaya başlamıştır. Azeri doğalgazını Türkiye'nin terminali olan Erzurum'a taşıyacak olan Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı ise Aralık 2006 tarihinde tamamlanmıştır. Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı'nı Türkiye-Yunanistan-İtalya boru hattına bağlayan Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi Hazar gazını Avrupa'ya Rusya topraklarını atlayarak ulaştıran ilk boru hattı olmuştur.⁶² Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye ABD'nin Orta Asya petrol ve doğalgazını kontrol etme çabalarındaki en önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının değeri Azerbaycan ve Kazakistan arasında Haziran 2006 tarihinde Kazak petrollerini Bakü-Tiflis-Ceyhan'a bağlayacak olan Transit Anlaşması'nın imzalanmasıyla artmıştır. Anlaşma her iki ülkenin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra Ekim 2008 itibarıyla Kazak petrolü Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına akmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı Türkiye'yi çok önemli bir "enerji koridoru" haline getirmiş ve dolayısıyla da Türkiye'nin özellikle ABD nazarında jeopolitik önemini arttırmıştır.⁶³

Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun yanı sıra Türkiye ayrıca olası bir Kuzey-Güney Enerji Koridoru'nun da bir parçası olmak istiyordu. Kuzey-Güney Enerji Koridoru projesi ile boru hatları Rusya doğalgazını ve petrolünü İsrail'e ve daha sonra da Hindistan'a taşınması düşünülmekteydi. Bu çerçevede Temmuz 2008'de Türkiye ve İsrail çok amaçlı bir enerji transit hattının ön çalışmalarını başlatmak için Medstream anlaşmasını imzaladılar.⁶⁴

59 Gareth M. Winrow, "Turkey and the East-West Gas Transportation Corridor", *Turkish Studies*, Cilt 5, No 2, Yaz 2004, s. 39.

60 Daniel Fried, "U.S.-Turkey-Azerbaijan: A Strategic Partnership", Remarks to the Center for Eurasian Policy conference on "Azerbaijan-Turkey-U.S. Relations and Its Importance for Eurasia", Mayflower Hotel, Washington DC, 10 Aralık 2007.

61 Tuncay Babalı, "Turkey at the Energy Crossroads: Turkey, Present and Past", *Middle East Quarterly*, Cilt 16, No 2, Bahar 2009, s. 27.

62 Stratfor, "Europe: A New Pipeline, a Different Direction", 19 Kasım 2007, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010, http://www.stratfor.com/analysis/europe_new_pipeline_different_direction.

63 Tuncay Babalı, "Turkey at the Energy Crossroads: Turkey, Present and Past", s. 29.

64 Turkish Daily News, "Turkey, Israel in Joint Energy Project to Link Asia to Caspian", 18 Temmuz 2008.

Türkiye'nin enerji koridoru olarak rolünün yalnızca ABD'nin çıkarlarına hizmet ettiğini söylemek mümkün değildir. AB üye ülkeleri de en az ABD kadar bölgeden taşınacak olan enerjinin rotasına önem veriyorlardı. Özellikle Ocak 2006 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya gönderdiği doğalgazda geçici olarak kesinti yapmasından sonra AB liderleri Rusya'dan gelen gazın aktarım yollarının çeşitlendirilmesi konusunu öncelikleri olarak belirlemişlerdir.⁶⁵ Bu yüzden de AB üye devletleri Avrupa'ya doğalgaz ve petrolün Türkiye üzerinden naklinin öneminin altını çizmektedirler.

Görüleceği üzere dünya enerji kaynaklarına hükmetme düşüncesi tıpkı 1990'larda olduğu gibi Bush yönetiminin 2000'lerdeki en önemli meselelerinden biri olmuştur. Türkiye bölgede İran ve Rusya etkisini engellemek için ABD tarafından en iyi alternatif rota olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu meselenin 2000'li yıllarda Türkiye, ABD ve AB'nin hemfikir oldukları önemli bir işbirliği alanı olduğunu söylemek mümkündür.

“Doğu ve Batı Arasında Köprü” Olarak Türkiye

Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1963'te üyelik başvurusunu yaptığından beri ABD Türkiye'nin Avrupa'ya dahil edilmesini açıkça desteklemektedir. ABD'nin Türkiye'yi bu süreçte desteklemesinin temel nedeni ülkenin uzun dönem çıkarlarıdır, zira ABD yönetimleri üyeliğin Türkiye'nin Batı ile bağlarını güçlendireceğine inanmaktadırlar. Özellikle 11 Eylül sonrasında Bush yönetimi Batı yanlısı Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin AB'ye üyeliği neticesinde Batı ile Müslüman dünyası arasında bir “köprü” olacağı konusunun altını çizmeye başlamıştır.

Türkiye'nin “Doğu ile Batı arasında köprü” olarak temsil edilmesi ABD yetkililerinin pek çok açıklamasında da yer almaktadır. Örneğin 29 Haziran 2004'te Başkan Bush Washington'un Türkiye'nin AB'ye girişini desteklemedeki çalışmalarını açıklarken bu düşüncüyü şu şekilde kullanmıştır: “Mustafa Kemal Atatürk diğer Avrupalı milletler arasında Türkiye'yi güçlü bir devlet olarak görüyordu. Bu hayal bu kuşak Türkler tarafından gerçekleştirildi. Amerika Avrupalı bir güç olarak Türkiye'nin AB'ye ait olduğunu düşünmektedir. Üyeliğiniz ayrıca Müslüman dünyası ve Batı için hayati öneme sahiptir, zira siz ikisinin de bir parçasısınız. Türkiye'yi AB'ye dahil etmek AB'nin yalnızca bir dinin dışlayıcı bir klübü olmadığını ispatlayacak ve medeniyetler çatışması tezini de yalanlayacaktır.”⁶⁶

65 Zeyno Baran, “Lithuanian Energy Security: Challenges and Choices”, Hudson Institute Center for Eurasian Policy, Aralık 2006, s. 15; “The January 2009 Gas Supply Disruption to the EU: An Assessment”, Commission Staff Working Document, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council, 2009, Erişim Tarihi: 15 Mart 2011, http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/energi/2009_ser2_autre_document_travail_service_part1_ver2.pdf.

66 White House, “President Bush Discusses Democracy, Freedom from Turkey”, 29 Haziran 2004, Erişim Tarihi: 19 Eylül 2010, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-4.html>.

Ancak ABD'nin müttefiki İngiltere ve onu destekleyen bazı Avrupa ülkeleri ABD'nin bu görüşünü desteklerken diğerleri Türkiye'nin birliğe üyeliğinin stratejik, siyasi ve kültürel etkileri konusundaki kaygılar taşımaktaydılar. İlk grup Türkiye'nin reddinin AB'yi Hristiyan Klubü olarak göstereceğini ve bu durumun da AB'nin İslam dünyası ile ilişkilerini bozacağını düşünüyorlardı. Bu görüşe göre Türkiye Batı ile İslam dünyası arasında bir "köprü" olarak işlev görebilirdi. Dahası, Türkiye'nin üyeliğinin önlenmesi AB'nin Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarına erişimini de zorlaştırabilirdi. Diğer yandan ikinci grup ise Türkiye'nin AB üyeliğinin Orta Doğu'nun problemlerinin Avrupa'ya taşınmasına neden olacağını ileri sürüyordu. Bu çerçeveden bakılırsa Türkiye bu ülkeler tarafından bir "duvar" ya da Avrupa'yı sorunlu bölgelerden koruyan bir "bariyer" olarak tahayyül edilmektedir.⁶⁷ Ancak burada kullanılan "önleyici duvar" metaforu ABD'nin kullandığı "bağlayıcı köprü" metaforundan tamamen farklıdır.⁶⁸

Türkiye'nin 1990'lı yıllarda AB ile ilişkilerinin zor geçmesine rağmen Washington'un Ankara'ya verdiği desteğin iki olayda büyük etkisi vardır: 1996 Gümrük Birliği ve 1999 Helsinki Zirvesi. Clinton yönetimi Helsinki zirvesi öncesinde Avrupalı liderlere Türkiye'nin stratejik önemini hatırlatmak için kişisel olarak büyük çaba göstermiştir.⁶⁹ Zirve, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğe aday ülke olması konumunu resmileştirdiği için Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin 2002 Kopenhagen Zirvesi öncesinde de ABD Türkiye'nin lehine lobi faaliyetleri yapmaya başladı. 2 Aralık tarihinde Paul Wolfowitz "Karar elbette ki AB üyelerinin. Ancak tarih AB'ye Türkiye'yi kabul ederse bugünden daha güçlü daha güvenli ve daha zengin çeşitlilik içinde olacağını tavsiye etmektedir. Alternatif, dışlayıcı bir seçim elbette ki düşünülemez." açıklamasını yapmıştır.⁷⁰ Aynı şekilde 11 Aralık'ta Başkan Bush da Türkiye'nin AB'ye girme niyetinde Ankara'nın yanında olduğunu açıklamıştır.⁷¹ Bush tıpkı Clinton gibi Avrupalı liderlerle bu konuda telefon görüşmeleri yaparken Colin Powell da AB'yi Türkiye'ye müzakereler için tarih vermeleri konusunda uyarmıştır. Washington'un Ankara'ya verdiği bu açık destek Irak Savaşı öncesinde Türkiye topraklarına asker yerleştirerek Kuzey Cephesi açma isteği ile açıklanabilir.

67 Ian Lesser, *Bridge or Barrier? Turkey and the West After the Cold War*, Graham Fuller, Ian Lesser, et.al., *Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China*, (Boulder: Westview, RAND, 1993), s. 23.

68 Ibid., s. 23.

69 Ziya Öniş ve Şühnaz Yılmaz, "Turkey-EU-US Triangle in Perspective: Transformation or Continuity", *Middle East Journal*, Cilt 59, No 2, Bahar 2005, s. 268.

70 The New York Times, "U.S. Press Turkey's Case on Europe and Cyprus Issues", 2 Aralık 2002.

71 Radio Free Europe, "Bush Throws Weight Behind Turkey Ahead of Key EU Decision", 12 Aralık 2002, Erişim Tarihi: 1 Mart 2011, <http://www.rferl.org/nca/fetures/2002/12/11122002184838.asp>.

Kopenhagen Zirvesi'nde Türkiye'nin de tam üyelik müzakerelerine başlanması konusunda resmi bir söz almak için çok sıkı bir çalışma yaptığı söylenebilir. 2002 ve 2004 yılları arasında AB'nin hukuki beklentilerini gerçekleştirmek için parlamentodan 17 yasa paketi geçirmiş olan Türkiye 1 Mart kararı ile daha önce üyeliğine karşı çıkan Almanya ve Fransa tarafından da olumlu karşılandı. Bu yüzden parlamentonun bu kararı ABD ile ilişkilere zarar vermiş olsa da Türkiye'ye AB'ye girişteki kapıları aralmasına yardımcı oldu.

Müzakere süreci resmi olarak Ekim 2005'te başlarken⁷² tarama sürecinin ardından, müktesebatın dört faslı için AB ve Türkiye arasındaki görüşmeler başlamıştır. Ancak bu dönemde Kıbrıs meselesi Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinden bakılacak olunursa aslında hem Washington'un hem de Ankara'nın gelecekte Türkiye'nin AB üyeliğinde en büyük engel olacağı aşikar olan Kıbrıs problemini çözmek konusunda ortak iradeye sahip oldukları söylenebilir. Dahası, Kıbrıs meselesi konusunda yönetimlerin farklı fikirleri olmasına rağmen bu dönemde ABD yönetimi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını her zamankinden fazla ciddiye almaya başlamıştır. Sonuçta Kıbrıs meselesi Türkiye ve ABD için beraber çalışmak için bir fırsat olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Sorunun çözümü konusundaki en önemli adım Kasım 2002 tarihinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Türk ve Rum taraflarının birleştirilmesi için ABD'nin de desteklediği bir plan ortaya koymasıyla atılmış oldu. Annan, önerdiği planda toprak ve nüfus düzenlemeleri ile Kıbrıs'taki iki devletin federasyon yoluyla birleşmesini öneriyordu.⁷³ BM, Türkiye, Yunanistan, AB ve ABD'nin de desteği ile Türk ve Rum taraflarının iki yıllık müzakerelerin ardından Annan Planı Kıbrıs'ın her iki tarafında referanduma sunuldu.

Görüşmeler esnasında Türk tarafı çözümün önünde en önemli engel olarak görülmüş olsa da 2004 Nisan ayında yapılan referandumda Kuzey Kıbrıs seçmenlerinin büyük çoğunluğu adanın birleşmesi lehine oy kullanmışlardır. Bu kararın aksine Kıbrıs Rum Kesimi'nde yapılan oylamada %76 birleşmeye karşı oy çıkmıştır.⁷⁴ Oylamadan hemen sonra Dışişleri Bakanı Colin Powell Kıbrıslı Türk lider Mehmet Ali Talat ile BM merkezinde bir görüşme yapmıştır.

Referandumu takip eden günlerde, ABD Kuzey Kıbrıs'ın izolasyonunu rahatlatmak için bir dizi çalışma yapmaya başladı. 2004 yılının başında ABD

72 Burak Akçapar, Turkey's New European Era: Foreign Policy on the Road to EU Membership, (Maryland: Rowman&Littlefield, 2007), s. 47.

73 Annan Plan, The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 31 Mart 2004, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2010,

<http://www.unficyp.org/media/Other%20Official%20documents/annanplan.pdf>.

74 Michael Klosson, "U.S. Policy toward Cyprus After the Referenda", 27 Mayıs 2004, Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2010,

www.americanembassy.org.cy/USpolicy/speechlist-klosson2002-2005.htm.

Kuzey Kıbrıs'ın çeşitli sektörlerden iş adamlarına yardım için Ekonomik Büyüme İçin Kıbrıs Ortaklığı'nı kurdu. Mayıs 2005'te ABD Kongresi Türkiye Çalışma Grubu Ercan Havaalanı'nı kullanarak bir dizi toplantı yapmak için Kıbrıs'a geldi.⁷⁵ 2005 Sonbaharında ise Kuzey Kıbrıslı Türk yetkililer Dışişleri Bakanı Rice Washington DC'de Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile görüşürken Kıbrıs'ta bu grupla çeşitli toplantılar yaptılar.⁷⁶

Ancak, Türk yetkilileri bir yandan ABD yönetiminin Kuzey Kıbrıs'ın yalıtılmasına son verme konusundaki yardım çabalarını takdir ederken, diğer yandan da ABD'nin yeterince çaba göstermediğinin altını çiziyorlardı. Ankara, 2004'te AB üyesi olan ve uluslararası toplumca tanınan Güney Kıbrıs'ın bu çabaları engellemeye devam ettiğini belirtiyordu.

Ocak 2006 tarihinde Türkiye hükümeti Kıbrıs üzerindeki kısıtlamaları kaldırmak için yeni bir eylem planı hazırladı. Plan Kıbrıs Rum yönetiminin Türkiye limanlarına giriş izni, Kuzey Kıbrıs limanlarının ve hava limanının uluslararası trafiğe açılması ve Kıbrıs Rum uçaklarının Türkiye hava sahasını kullanması hakkında hükümleri içermekteydi. Rum yönetimi Türkiye'nin eylem planını Kıbrıs meselesinin özüne aykırı olduğu gerekçesiyle reddetti.⁷⁷ Kıbrıs Rum yönetiminin Türkiye'nin bu önerisini reddetmesine rağmen AB komisyonu öneriyi sıcak karşıladı. Avrupa Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Komiseri Olli Rehn varolan durumun kimsenin çıkarına uygun olmadığını altını çizerken Türkiye'nin önerisinin dikkate alınması gerektiğini ve meselenin BM gözetiminde taraflarca tartışılması gerektiğini belirtti.⁷⁸

Aynı biçimde, Washington da eylem planını açık bir biçimde destekledi. Örneğin Dışişleri Bakanlığı planı konu üzerinde ilerleyebilmek için Türkiye'nin istekliliğinin olumlu bir ifadesi olarak tanımladı.⁷⁹ Kıbrıs Rum yönetiminin pozisyonuna cevaben Bush yönetimi ABD Kıbrıs Hükümeti'nin tarzı ve öneriyi hızlı bir şekilde reddetmesi nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır açıklaması yaparken⁸⁰ Annan da Mayıs 2006'daki Kuzey Kıbrıs Parlamento seçimlerinin ardından görüşmelere tekrar başlama isteğini dile getirdi.⁸¹

75 Bu ziyaret oldukça önemlidir, zira Ercan Havaalanı'na doğrudan uluslararası uçuş bulunmamaktadır.

76 Carol Migdalovitz, "Cyprus: Status of U.N. Negotiations and Related Issues", CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 20 Temmuz 2007, s. 22.

77 Burak Akçapar, Turkey's New European Era: Foreign Policy on the Road to EU Membership, s. 52.

78 "Statement by EU Commissioner Rehn on Turkey's Cyprus Initiative", 24 Ocak 2006, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2011, http://www.eu-un.europa.eu/articles/fr/article_5606_fr.htm.

79 Stephen J. Flanagan ve Samuel J. Brannen, Turkey's Shifting Dynamic: Implications for U.S.-Turkey Relations, (CSIS Press: Washington D.C, 2008), s. 27.

80 Steven A. Cook ve Elizabeth Sherwood-Randall, "Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations", Council on Foreign Relations, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010, <http://www.cfr.org/turkey/fractured-alliance-future-us-turkey-relations-transcript-federal-news-service-inc/p11014>, s. 17.

81 Ibid., s. 17.

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin Aralık 2006 tarihinde 1996 Gümlük Birliği Antlaşması uyarınca limanlarını Kıbrıs Rum Kesimi'ne açmayı reddetmesi nedeniyle Avrupa Konseyi müzakerelerin 35 faslının 8 tanesini dondurma kararı almıştır. Türkiye'nin AB ile ilişkileri bu nedenle daha da karmaşık bir hale gelmiştir.⁸²

Görüleceği üzere Kıbrıs sorunu Türkiye açısından bu dönemde ulusal tehdit olarak algılanmaktan ziyade Türkiye'nin AB'ye girişine engel olarak tanımlanmaya başlanmış ve Türkiye ile ABD arasında bir başka işbirliği alanı haline dönüşmüştür.⁸³

“Model Ülke” Olarak Türkiye

11 Eylül sonrasında ABD'nin değişen jeopolitik söyleminde Orta Doğu bölgesi “İslamcı radikallerin kaynağı” olarak tasavvur edilmeye başlanmıştır. ABD yönetimine göre bölgede ABD çıkarlarına ve uluslararası barışa tehdit oluşturan çok sayıda “haydut” ve “başarısız” devlet vardı.⁸⁴

Bu jeopolitik anlayışla, özellikle Irak operasyonundan sonra ABD yetkilileri “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika” bölgesindeki siyasi ve ekonomik koşulların değiştirilmesi ile demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin bölgede yaygınlaştırılması amacıyla bir proje üzerinde tartışmaya başladılar. Hazbun'a göre “Orta Doğu” kavramının önce “Büyük Orta Doğu”, daha sonra da “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika”ya dönüşmesi ABD'nin bu dönemde müttefiklerinin ve düşmanlarının da açıkça değiştiğinin bir işaretidir.⁸⁵ Sonuç olarak, yeni dünya düzenine tehdit olarak görülen terörizmi ve kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek ve enerji kaynaklarının ve dağıtımını ve güvenliğini sağlamak için ABD daha sonra “Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi” olarak ismi değişen “Büyük Orta Doğu Projesi”ni geliştirmiştir.

Büyük Orta Doğu Projesi ilk olarak 13 Şubat 2004 tarihinde Arapça yayınlanan El-Hayat gazetesinde yayınlandı. 2004 yılının Nisan ayında ABD Büyük Orta Doğu Girişimi için bir dizi önerisini G-8 ülkelere sundu ve 9 Haziran 2004 tarihinde de G-8 üyesi ülkeler ABD'de Sea Island Zirvesi'nde “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Ortak bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık” deklarasyonunu yayınladılar.⁸⁶

82 William Chislett, “Turkey's EU Accession Reaches an Impasse”, Elcano Royal Institute Working Paper 34/2009 , 3 Temmuz 2009.

83 Soner Çağaptay, “The State of US-Turkish Relations”, Hearing before the Committee on International Relations, House of Representatives, 109th Congress, 1st Session, 2005, s. 19.

84 Aylin Güney ve Fulya Gökcan, “The 'Greater Middle East' as a 'Modern' Geopolitical Imagination in American Foreign Policy”, Geopolitics, Cilt 15, No 1, 2010, s. 31.

85 Waleed Hazbun, “The Middle East through the Lens of Critical Geopolitics: Globalization, Terrorism, and the Iraq War”, Michael E. Bonine, Michael Gasper, ve Abbas Amanat (Ed.), Where is the Middle East?, (Stanford: Stanford University Press, 2010), Erişim Tarihi: 12 Aralık 2010, http://hazbun.mwoodward.com/HAZBUN_Lens%20of%20Critical%20Geopolitics.pdf.

86 “Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa”, US Department of State

Afganistan ve Irak Savaşları ABD yönetimleri tarafından Büyük Orta Doğu bölgesinin dönüştürülebilmesi için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Bu yüzden yeni muhafazakar ideolojiden etkilenen jeopolitik söylem ABD'nin jeopolitik tahayyüllerini biçimlendirmede bir araç olarak kullanılmıştır. Bu noktadan hareketle Irak'taki demokratik modelin bölgenin diğer ülkelerine de yayılacağı ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi bu sefer, ABD bölgedeki varlığını “demokratikleştirme” görevi ile meşrulaştırmaktadır.⁸⁷

Edward Said Oryantalizm'i Doğu ve Batı arasında ontolojik ve epistemolojik farklılığın temel alındığı bir düşünce biçimi olarak tanımlamaktadır.⁸⁸ Bu çerçevede ABD yönetimi bu yeni girişimi çerçevesinde Orta Doğu'yu “geri” ve “azgelişmiş” olarak gösterirken kendisini de “ileri”, “gelişmiş” ve “özgürlük taraftarı” olarak tanımlamaktadır.⁸⁹ Irak Savaşı bu yüzden ilk olarak bir ülkeyi sonra da Büyük Orta Doğu'yu yeniden şekillendirmek ve ABD'nin uzun dönem çıkarlarını korumak için bir araç olarak görülmektedir.

ABD tarafından bölgenin jeopolitik tahayyülünün bir parçası olarak bu dönemde Türkiye'nin jeopolitik temsili bu açıdan da yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Washington'da Ankara ile ilişkilerde Kuzey Irak meselesi dolayısıyla yaşanan gerginlikler Bush yönetiminin demokratikleşme projeleri çerçevesinde yapılan işbirliği ile yumuşatılmıştır. Bu çerçevede ABD'nin jeopolitik söyleminde Türkiye Orta Doğu'nun dönüşümünde Batı yanlısı demokratik “örnek” bir ülke, bir “model” ülke olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.⁹⁰ Ankara da Büyük Orta Doğu Projesi'nin ABD'nin Orta Doğu politikasının en önemli ayağı olduğunu kavramış ve NATO'nun Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleşen zirvesinde projenin bir parçası olma iradesini açıkça belirtmiştir.⁹¹

Türkiye'nin Büyük Orta Doğu projesine destek verme kararı Irak savaşı öncesi siyasetinden farklı bir duruş olarak görülebilir. Ancak belki de bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerindeki değişikliğin en önemli göstergesi Türkiye'nin jeopolitik öneminin göreceli olarak azalması düşüncesinin demokratik siyasi sistemine vurgu ile kapatılmaya çalışılıyor olmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'yi Orta Doğu'nun demokratikleşmesinde “model” olarak

Archive, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010, <http://bmena.state.gov/rls/fs/55743.htm>.

87 Aylin Güney ve Fulya Gökcan, “The ‘Greater Middle East’ as a ‘Modern’ Geopolitical Imagination in American Foreign Policy”, s. 30.

88 Edward Said, *Orientalism*, (Londra: Penguin Books, 1978), s. 2.

89 Anthony Burke, “Freedom's Freedom: American Enlightenment and Permanent War”, *Social Identities*, Cilt 11, No 4, 2005, s. 333.

90 “Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa”, US Department of State

Archive, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010, <http://bmena.state.gov/rls/fs/55743.htm>.

91 Robert W. Olson, “Relations among Turkey, Iraq, Kurdistan-Iraq, the Wider Middle East, and Iran”, *Mediterranean Quarterly*, Cilt 17, No 4, Sonbahar 2006, s. 27.

görmek Ankara'nın Washington nezdindeki öneminin başka bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin "model" olarak tahayyül edilmesi Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından ortaya çıkmış olsa da bu fikir 11 Eylül'den sonra yeniden gündeme gelmiştir. 15 Mart 2002 tarihinde Wolfowitz Türkiye'nin demokrasi isteyen Müslüman dünyasına "model" olduğunun altını çizen açıklaması bu söylemin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹² Yine aynı biçimde, Başkan Bush 2004 NATO İstanbul Zirvesi'nde Türkiye'nin coğrafi öneminden bahsederken "model" ve "köprü" metaforlarını tekrar kullanmıştır.⁹³

ABD Türkiye'yi İslam ve demokrasinin başarıyla birarada olabildiği ve Büyük Orta Doğu Projesi'nde kilit rol oynayabilecek bir ülke olarak öne çıkarmaya çalışıyordu. Ancak ilerleyen zaman içerisinde bu çabalar çok başarılı olmamış, aksine bu konu iki ülke arasında başka bir gerilim kaynağı haline gelmiştir. ABD yönetimi Türkiye'nin laik ve Batılı kimliğine değil Müslüman kimliğine vurguda bulunmaya başlarken Türk yetkililer girişimin niyeti her ne olursa olsun Türkiye'nin bu proje çerçevesinde bir Müslüman ülkeye model olamayacağını altını çizmiştir.⁹⁴ Örneğin Genel Kurmay Başkanı İlker Başbuğ'un bu konuda yaptığı açıklamada İlimli İslam'ın laik olmadığını yorumu yapılırken bu sebepten dolayı da Türkiye'nin herhangi bir Orta Doğu ülkesine "model" olamayacağı açıkça belirtmiştir.⁹⁵ Dışişleri Bakanı Colin Powell'in Nisan 2004 tarihinde Türkiye'yi "İslam Cumhuriyeti" olarak tanımlaması Türkiye'nin bu konudaki kaygılarını tekrar ortaya çıkarmıştır. Türkiye ABD yönetimine ciddi bir eleştiri ile ve Türkiye'nin laik bir demokrasi olduğu hatırlatmasıyla karşılık verirken bu mesele Powell'in açıklamasını geri almasıyla kapanmıştır.⁹⁶

Bu dönemde, ABD'nin Orta Doğu'nun demokratikleştirilmesi yönündeki siyaseti ilk kez Türkiye'nin laik kimliği ile çatıştığı söylenebilir. Bundan sonra, "model" terimi "esin kaynağı" ya da "örnek ülke" gibi daha yumuşak metaforlarla yer değiştirmiştir.⁹⁷ Türk-Amerikan ilişkilerinin bu çerçevede ABD yönetiminin önerdiği Büyük Orta Doğu Projesi'ne vurguda bulunulan yeni bir döneme girdiği görülmektedir.

92 "Remarks by Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz", Turgut Özal Memorial Lecture, Washington Institute for Near East Policy, St. Regis Hotel, Washington, D.C., 13 Mart 2002, Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2010, <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=198>.

93 George W. Bush, "Remarks at Galatasaray University in Istanbul", 29 Haziran 2004, John T. Woolley and Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64397>.

94 Meliha Altunışık, "The Turkish Model and Democratization in the Middle East", Arab Studies Quarterly, Cilt 27, No 1-2, Kış-Bahar 2005, s. 57.

95 Radikal, "Başbuğ: 'İlimli İslam' Laik Değil", 20 Mart 2004.

96 Turkish Daily News, "US Says It Sees Turkey as a Secular, Democratic Republic", 5 Nisan 2004.

97 Ömer Taşpınar, "The Anatomy of Anti-Americanism in Turkey", Insight Turkey, Cilt 7, No 2, Nisan-Haziran 2005

Sonuç

Jeopolitik terimi pek çok farklı anlamla karşımıza çıkmaktadır. Colin Flint jeopolitiği toprak üzerindeki rekabetten ziyade dünyayı algılayış biçimi olarak tanımlar.⁹⁸ Ancak öte yandan jeopolitiğin ABD, Japonya ya da Orta Doğu gibi coğrafi olarak tanımlanan ve yaftalanan birimlerden oluşan bir dünya modeli kurduğu da ileri sürülebilir. Jeopolitik dünya siyasetinde kullanılan coğrafi metaforları ve söylemleri yeniden üretirken bu anlamıyla özellikle dış politika yapımını şekillendiren önemli faktörlerden birisi olarak kabul edilebilir.⁹⁹

Bu makalede Türk-Amerikan ittifakı ABD'nin Soğuk Savaş jeopolitik söyleminin bir ürünü olarak 1950'lerden beri siyasi ve askeri işbirliği ile tanımlanan bir ilişki olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik tahayyülü Soğuk Savaş ve sonrası dönemde de ABD'nin Türkiye ve çevresindeki bölgelerle ilgili jeopolitik gündemi tarafından belirlenmiştir.

2000'li yıllara baktığımızda ilişkilerin yine ABD'nin kurduğu yeni jeopolitik düzen ve bu düzeni korumak için ürettiği söylem çerçevesinde yeniden üretildiğini ve şekillendirildiğini söylemek mümkündür. Stratejik ortaklığın hem siyasi hem de askeri yönü 1 Mart tezkeresi ve Irak Savaşı'nda çatışan çıkarlar doğrultusunda sarsılmış olsa da Türkiye'nin "köprü" olarak tahayyülü ABD söylemindeki önemini korumaya devam etmektedir. "Enerji köprüsü" olarak Türkiye'nin konumu bu dönemde daha da önemini artırırken "Doğu ve Batı arasındaki köprü" olarak tahayyülü de yine 11 Eylül sonrası söylem bağlamında incelendiğinde oldukça anlamlıdır. Elbette bu dönemde Türkiye için kullanılan en önemli ve en tartışmalı tanımın "model" tanımı olduğu söylenebilir. 1990'larda Orta Asya devletleri bağlamında kullanıldığında Batılı ve demokratik kimliğine vurguda bulunduğu için rahatsızlık yaratmayan "model" terimi Bush yönetimi tarafından Orta Doğu'nun dönüşümü kapsamında ve Türkiye'nin laik ve Batılı olarak inşa edilmiş ulusal kimliğine aykırı bir biçimde kullanılmaya başladığı zaman ülkede büyük rahatsızlık yaratmış, ilişkilerde gerginlik kaynağı haline gelmiştir.

Kasım 2008'de yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Demokrat aday Barack Obama'nın seçimlerde kullandığı "Değişim" sloganını özellikle ilk döneminde Orta Doğu'nun jeopolitik tahayyülünü yeniden yapılandırılmasına uygulamak konusunda pek istekli olmadığı söylenebilir. Washington'daki bu iktidar değişikliği başlangıçta Türk-Amerikan ilişkilerinin normalleştirilmesinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Başkan Obama'nın Nisan 2009 tarihinde Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında

98 Colin Flint, *Introduction to Geopolitics*, (London, New York: Routledge, 2006), s. 13.

99 Klaus Dodds, *Geopolitics: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), ss. 4-5.

TBMM’de yaptığı konuşmada Türkiye’yi ABD’nin hayati bir müttefiki ve Avrupa’nın çok önemli bir parçası olarak gördüklerini ifade etmesi bu yeni dönemin bir işareti olarak yorumlanmıştır.¹⁰⁰ Başkan Obama Ankara ziyaretinde Türk-Amerikan ilişkilerini İslam dünyası için bir “model” olarak tanımlarken, bu ifadede artık Türkiye’nin değil ilişkilerin “model” olarak gösterilmesi oldukça önemlidir.¹⁰¹ Ancak bu dönemde “Model Ortaklık” kavramının altı doldurulmadığı için özellikle ilk dönemde bu kavramın iki ülke arasındaki güven bunalımının tamirinde çok da büyük bir katkısı olamamıştır. Türk-Amerikan ilişkileri günümüzde 1 Mart ve 4 Temmuz 2003 krizlerini atlattığı gibi görünse de ilişkilerin geleceği yine de Suriye ve İran meseleleri başta olmak üzere Orta Doğu’daki sıcak gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Kaynakça:

“Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa”, US Department of State Archive, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010, <http://bmena.state.gov/rls/fs/55743.htm>.

“Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa”, US Department of State Archive, Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010, <http://bmena.state.gov/rls/fs/55743.htm>.

“Remarks by Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz”, Turgut Özal Memorial Lecture, Washington Institute for Near East Policy, St. Regis Hotel, Washington, D.C., 13 Mart 2002, Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2010, <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=198>.

“Shared Vision and Structured Dialogue to Advance the Turkish-American Strategic Partnership”, 5 Temmuz 2006, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2010, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/SharedVision.pdf>.

“Statement by EU Commissioner Rehn on Turkey’s Cyprus Initiative”, 24 Ocak 2006, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2011, http://www.eu-un.europa.eu/articles/fr/article_5606_fr.htm.

“The January 2009 Gas Supply Disruption to the EU: An Assessment”, Commission Staff Working Document, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council, 2009, Erişim Tarihi: 15 Mart 2011, http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/energi/2009_ser2_autre_document_travail_service_part1_ver2.pdf.

“Turkish-US Relations in 2003”, Erişim Tarihi: 27 Eylül 2010,

100 Barack Obama, “Remarks to the Grand National Assembly of Turkey in Ankara”, 6 Nisan 2009, John T. Woolley ve Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 30 Mart 2011, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85972>.

101 Barack Obama, “The President’s News Conference With President Abdullah Gul of Turkey in Ankara”, Turkey, 6 Nisan 2009, John T. Woolley ve Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 30 Mart 2011 <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85974>.

<http://www.turkishpress.com/specials/2003/yir/usa.asp>.

Agnew, John, et.al. (Ed.), *A Companion to Political Geography*, (Oxford: Blackwell, 2003).

Akçapar, Burak, *Turkey's New European Era: Foreign Policy on the Road to EU Membership*, (Maryland: Rowman&Littlefield, 2007).

Alırıza, Bülent, "The Turkish Update", *The Center for Strategic and International Studies*, 12 Ekim 2001.

Altunışık, Meliha, "The Turkish Model and Democratization in the Middle East", *Arab Studies Quarterly*, Cilt 27, No 1-2, Kış-Bahar 2005.

Anadolu Ajansı, "Edelman: 'Stratejik Ortaklığı Yeniden İnşa Etmemiz Gerek'", 13 Haziran 2003.

Annan Plan, *The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem*, 31 Mart 2004, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2010, <http://www.unficyp.org/media/Other%20official%20documents/annanplan.pdf>.

Babalı, Tuncay, "Turkey at the Energy Crossroads: Turkey, Present and Past", *Middle East Quarterly*, Cilt 16, No 2, Bahar 2009.

Baran, Zeyno, "Lithuanian Energy Security: Challenges and Choices", *Hudson Institute Center for Eurasian Policy*, Aralık 2006.

Barkey, Henri J., "Turkey and Iraq: The Perils (and Prospects) of Proximity", *USIP Special Report 141*, Temmuz 2005.

Birand, Mehmet Ali, "We're No Longer Strategic Partners", *Turkish Daily News*, 7 Temmuz 2006.

Bowcott, Owen ve *Harding*, Luke, "Turkey Demands More Time on Troop Deal", *The Guardian*, 2 Şubat 2003.

Brzezinski, Zbignew, *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, (New York: Basic Books, 1997).

Burke, Anthony, "Freedom's Freedom: American Enlightenment and Permanent War", *Social Identities*, Cilt 11, No 4, 2005.

Bush, George W., "Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union", 29 Ocak 2002, John T. Woolley ve Gerhard Peters, *The American Presidency Project*, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>.

Bush, George W., "Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11", 20 Eylül 2001, John T. Woolley ve Gerhard Peters, *The American Presidency Project*, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64731>.

Bush, George W., "Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union", 29

Ocak 2002, John T. Woolley and Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29644>.

Bush, George W., “Remarks at Galatasaray University in Istanbul”, 29 Haziran 2004, John T. Woolley and Gerhard Peters, The American Presidency Project , Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2010, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64397>.

Çağaptay, Soner, “Turkey’s Future Direction and US-Turkey Relations”, Testimony before the House International Relations Committee, Ekim 2003.

Çağaptay, Soner, “The State of US-Turkish Relations”, Hearing before the Committee on International Relations, House of Representatives, 109th Congress, 1st Session, 2005.

Chislett, William, “Turkey’s EU Accession Reaches an Impasse”, Elcano Royal Institute Working Paper 34/2009, 3 Temmuz 2009.

CNN Türk, “Interview of U.S. Deputy Defense Secretary Paul Wolfowitz by CNN Turk”, 6 Mayıs 2003.

Cook, Steven A., *Fellow*, Douglas Dillon ve *Sherwood-Randall*, Elizabeth, "Fractured Alliance? The Future of U.S.-Turkey Relations", 22 Haziran 2006, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010, http://www.cfr.org/publication/11014/fractured_alliance_the_future_of_usturkey_relations_transcript_federal_news_service_inc.html.

Cook, Steven A., ve *Sherwood-Randall*, Elizabeth, “Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations”, Council on Foreign Relation, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010, <http://www.cfr.org/turkey/fractured-alliance-future-us-turkey-relations-transcript-federal-news-service-inc/p11014>.

Dodds, Klaus, *Geopolitics: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press, 2007).

Elliott, Michael ve *Carney*, James, “First Stop, Iraq”, *Time Magazine*, 31 Mart 2003.

Ergin, Sedat, “Biz Gemide Askerler var Sanıyorduk, Meğer Yokmuş”, *Hürriyet*, 22 Eylül 2003.

Ergin, Sedat, “Tezkere, AKP'yi Çatlattı”, *Hürriyet*, 24 Eylül 2003.

Ferrari, Bruno, “Geopolitics - A Critical Assessment of the 'Great Game' in and Around the Caspian Sea”, Erişim Tarihi: 7 Ağustos 2010, http://www.ciari.org/investigacao/geopolitics_greatgame_caspiansea.pdf.

Flanagan, Stephen J., ve *Brannen*, Samuel J., *Turkey’s Shifting Dynamic: Implications for U.S.-Turkey Relations*, (CSIS Press: Washington D.C, 2008).

Flint, Colin, *Introduction to Geopolitics*, (London, New York: Routledge, 2006).

Fried, Daniel, Assistant Secretary European and Eurasian Affairs, “U.S.-Turkey-Azerbaijan: A Strategic Partnership”, Remarks to the Center for Eurasian Policy conference on “Azerbaijan-Turkey-U.S. Relations and Its Importance for Eurasia”, Mayflower Hotel, Washington, DC, 10 Aralık 2007.

Giachetti, David M., “United States Military Relations with Turkey”, A Research Report Submitted to the Air War Collage, 15 Şubat 2008, s. 5, Erişim Tarihi: 12 Eylül 2010, https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8dfe670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_9692bb4e-a132-48c0-b7b3-03ea195ec95c/display.aspx?rs=enginespage.

Güney, Aylin, “An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance”, *Turkish Studies*, Cilt 6, No 3, Eylül 2005.

Güney, Aylin ve *Gökcan*, Fulya, “ The ‘Greater Middle East’ as a ‘Modern’ Geopolitical Imagination in American Foreign Policy”, *Geopolitics*, Cilt 15, No 1, 2010.

Güvenç, Serhat, Rise and Demise of a “Strategic Partnership”: In Search of Context for the Post-Cold War Turkish-American Relations, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2003.

Hayes, Stephen F., “Wolfowitz Talks Turkey, The Serious War Planning is under Way”, *Weekly Standard*, 16 Aralık 2002.

Hazbun, Waleed, “The Middle East through the Lens of Critical Geopolitics: Globalization, Terrorism, and the Iraq War”, *Bonine*, Michael E., *Gasper*, Michael ve *Amanat*, Abbas (Ed.), Where is the Middle East?, (Stanford: Stanford University Press, 2010), Erişim Tarihi: 12 Aralık 2010, http://hazbun.mwoodward.com/HAZBUN_Lens%20of%20Critical%20Geopolitics.pdf.

Hinnebusch, Raymond, “The American Invasion of Iraq: Causes and Consequences”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Bahar 2007.

Hürriyet, “Özkök: En Büyük Güven Bunalımı”, 7 Temmuz 2003.

Hürriyet, “Tavsiye Kararı Yok”, 28 Şubat 2003.

Monten, Jonathan, “The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy”.

Klosson, Michael, “U.S. Policy toward Cyprus After the Referanda”, 27 Mayıs 2004, Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2010, www.americanembassy.org.cy/USpolicy/speechlist-klosson2002-2005.htm.

Kramer, Franklin D., ve *Nelson*, C. Richard, *Global Futures and Implications for U.S. Basing*, Working Group Report, (Washington D.C.: Atlantic Council, 2005).

Lesser, Ian, Bridge or Barrier? Turkey and the West After the Cold War, *Fuller*, Graham, *Lesser*, Ian, et.al., *Turkey’s New Geopolitics: From the Balkans to Western China*, (Boulder: Westview, RAND, 1993).

Makovsky, Alan, “US Policy toward Turkey: Progress and Problems”, *Abramowitz*, Morton, (Ed.), *Turkey’s Transformation and American Policy*, (New York: The Century Foundation Press, 2000).

Menon, Rajan ve *Wimbush*, S. Enders, “The US and Turkey: End of an Alliance?”, *Survival*, Cilt

49, No 2, 2007.

Gunter, Michael M., “The U.S.-Turkish Alliance in Disarray”, *World Affairs*, Cilt 167, No 3, Kış 2005.

Migdalovitz, Carol, “Cyprus: Status of U.N. Negotiations and Related Issues”, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 20 Temmuz 2007.

Müller, Martin, “Reconsidering the Concept of Discourse for the Field of Critical Geopolitics: Towards Discourse as Language and Practice”, *Political Geography*, Cilt 27, No 3, 2008.

NBC, “Meet the Press-Vice President Dick Cheney on NBC News”, 16 Mart 2003.

Ó Tuathail, Gearóid Ó, “The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium”, *Annals of the Association of American Geographers*, Cilt 90, No 1, 2000.

Ó Tuathail, Gearóid ve *Shelley*, F., “Political Geography: From the ‘Long 1989’ to the End of the Post-Cold War Peace”, *Gale*, G. ve *Willmott*, J., (Ed.), *Geography in America at the Dawn of the 21st Century*, (New York: Oxford University Press, 2004).

Ó Tuathail, Gearóid, “Theorizing Practical Geopolitical Reasoning: The Case of US. Policy towards Bosnia in 1992”, *Political Geography*, Cilt 21, No 5, 2002.

Obama, Barack, “Remarks to the Grand National Assembly of Turkey in Ankara”, 6 Nisan 2009, John T. Woolley ve Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 30 Mart 2011, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85972>.

Obama, Barack, “The President’s News Conference With President Abdullah Gul of Turkey in Ankara”, Turkey, 6 Nisan 2009, John T. Woolley ve Gerhard Peters, The American Presidency Project, Santa Barbara, CA, Erişim Tarihi: 30 Mart 2011 <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85974>.

Office of the Assistant Secretary of Defense, “Global Posture: Testimony as Prepared for Delivery by Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld, Senate Armed Service Committee, Washington, DC, Thursday, September 23, 2004.” U.S. Department of Defense, Erişim Tarihi: 11 Mart 2011, <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=156>.

Olson, Robert W., “Relations among Turkey, Iraq, Kurdistan-Iraq, the Wider Middle East, and Iran”, *Mediterranean Quarterly*, Cilt 17, No 4, Sonbahar 2006.

Öniş, Ziya ve *Yılmaz*, Şühnaz, “Turkey-EU-US Triangle in Perspective: Transformation or Continuity”, *Middle East Journal*, Cilt 59, No 2, Bahar 2005.

Park, Bill, “Strategic Location, Political Dislocation: Turkey, the United States and Northern Iraq”, *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 7, No 2, Haziran 2003.

Radikal, “Başbuğ: ‘İlmli İslam’ Laik Değil”, 20 Mart 2004.

Radio Free Europe, “Bush Throws Weight Behind Turkey Ahead of Key EU Decision”, 12 Aralık 2002,

Erişim Tarihi: 1 Mart 2011, <http://www.rferl.org/nca/fetures/2002/12/11122002184838.asp>.

Rubin, Michael, “A Comedy of Errors: American-Turkish Diplomacy and the Iraq War”, *Turkish Policy Quarterly*, Bahar 2005.

Said, Edward, *Orientalism*, (Londra: Penguin Books, 1978).

Salmoni, Barak A., “Strategic Partners or Estranged Allies: Turkey, the United States, and Operation İraqi Freedom,” *Strategic Insights*, Cilt 2, No 7, Temmuz 2003.

Stratfor, “Europe: A New Pipeline, a Different Direction”, 19 Kasım 2007, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2010, http://www.stratfor.com/analysis/europe_new_pipeline_different_direction.

Taşpınar, Ömer, “The Anatomy of Anti-Americanism in Turkey”, *Insight Turkey*, Cilt 7, No 2, Nisan-Haziran 2005.

Taylor, Claire ve *Youngs*, Tim, “The Conflict in Iraq. International Affairs and Defence Section”, Research Paper 03/50, House of Commons Library, 23 Mayıs 2003, Erişim Tarihi: 14 Eylül 2010, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2003/rp03-050.pdf>.

TBMM Tutanak Dergisi, 32. Birleşim, 06.02.2003, Cilt 4, 2003, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2010, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b032m.htm>.

TBMM Tutanak Dergisi, 5. Birleşim, 10.10.2001, Cilt 71, 2001, Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2010, [tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b005m.htm](http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b005m.htm).

The German Fund of the United States, “Transatlantic Trends 2004 Partners”, 2004, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2011, http://trends.gmfus.org/doc/2004_english_key.pdf.

The New York Times, “U.S. Press Turkey’s Case on Europe and Cyprus Issues”, 2 Aralık 2002.

The Washington Post, “Wolfowitz Shifts Rationale on Iraq War”, 12 Eylül 2003.

The White House, “President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East”, 6 Kasım 2003, Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2010, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/11/20031106_2.html.

The White House, “President Bush Discusses Democracy, Freedom from Turkey”, 29 Haziran 2004, Erişim Tarihi: 19 Eylül 2010, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-4.html>.

Turkey Update, “Turkey, The United States and Iraq: Continuing Differences”, 19 Kasım 2003.

Turkish Daily News, “Turkish, US Generals Meet, Eyes on Probe into Crisis”, 10 Temmuz 2003.

Turkish Daily News, “US Says It Sees Turkey as a Secular, Democratic Republic”, 5 Nisan 2004.

Turkish Daily News, “Turkey, Israel in Joint Energy Project to Link Asia to Caspian”, 18 Temmuz 2008.

Winrow, Gareth M., “Turkey and the East-West Gas Transportation Corridor”, *Turkish Studies*,

Cilt 5, No 2, Yaz 2004.

Yanık, Lerna, "The Metamorphosis of 'Metaphors of Vision': 'Bridging' Turkey's Location, Role and Identity After the End of the Cold War", *Geopolitics*, Cilt 14, No 3, Ağustos 2009.

